

Macroeconomic Unit of the Governing Board of the Indirect Taxation Authority

OMA Bilten

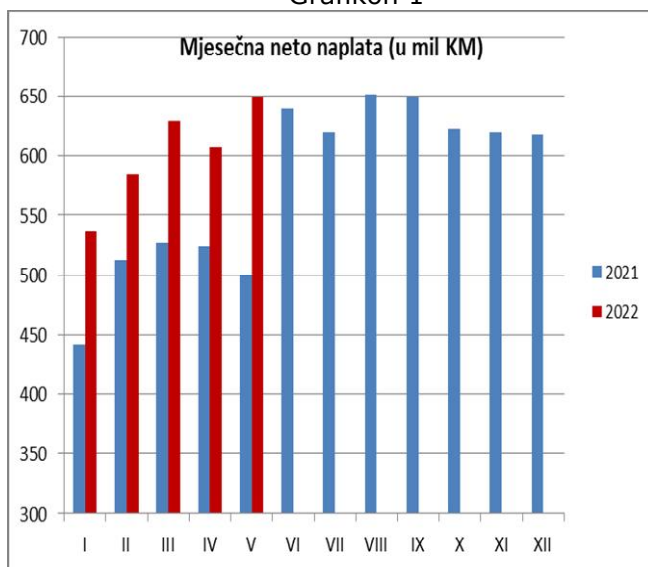

Broj
Број
Number **205/206**

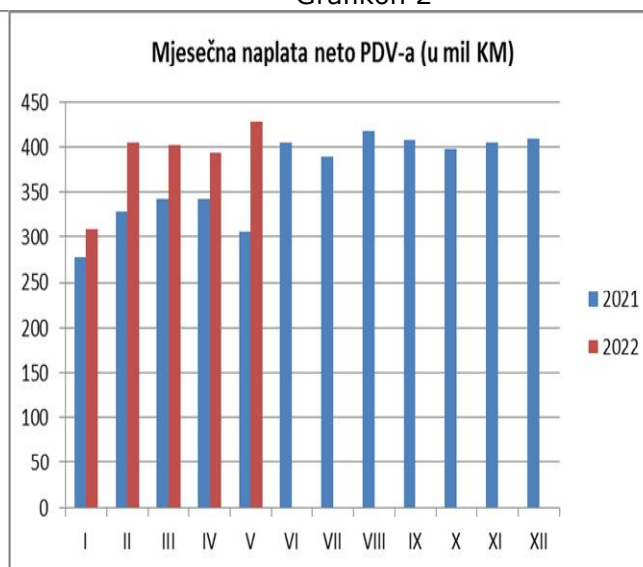
U fokusu

Prema preliminarnom izvještaju UIO o gotovinskom toku na JR u maju 2022. neto naplata indirektnih poreza je bila veća za 158,6 mil KM u odnosu na isti mjesec 2021., što predstavlja rast od 31,7%. U periodu januar-maj 2022 suficit neto naplate indirektnih poreza je iznosio 515,4 mil KM, što predstavlja rast od 20,6%. Značajan faktor visokog rasta naplate je osnovica za poređenje iz 2021 (Grafikoni 1 i 2, "2021"). Zbog restriktivnih anti-covid mjera u prvih pet mjeseci 2021.godine naplata indirektnih poreza je bila značajno niža nego u ostalom dijelu godine, tako da se zbog rasta statističke osnovice mogu u narednim mjesecima očekivati niže mjesečne stope rasta naplate indirektnih poreza.

Grafikon 1

Grafikon 2

U biltenu je data analiza potrošnje derivata nafte u BiH, koja je urađena prije izbijanja rata u Ukrajini, na osnovu tada dostupnih podataka do kraja 2021. godine. Na osnovu regresionog modela procijenjena je cjenovna elastičnost potražnje dizel goriva i benzina na tržištu BiH. Treba napomenuti da je u periodu nakon izvršene analize, a prije njenog publikovanja, došlo do ogromnog skoka cijena nafte na svjetskom tržištu, a time i cijena derivata nafte u BiH. Stoga napominjemo da će analiza biti dopunjena u nekom od narednih brojeva biltena, nakon što budu dostupni podaci o potrošnji derivata nafte u BiH i o kretanju nacionalnih računa u turbulentnoj, 2022. godini.

dr.sc. Dinka Antić
šef Odjeljenja

Sadržaj:

Porezi na derivate nafte u BiH u svjetlu teorije i prakse oporezivanja	2
Potrošnja derivata nafte u 2021. godini sa osvrtom na kretanje cijena i procjene cjenovne elastičnosti potražnje	14
Analiza naplate prihoda od akciza na pivo	24
Analiza naplate prihoda od akciza na bezalkoholna pića	36

tehnička obrada : Sulejman Hasanović, IT saradnik
lektor : Darija Komlenović, prof. anglistike

Porezi na derivate nafte u BiH u svjetlu teorije i prakse oporezivanja

(Autor: dr Dinka Antić)

Rast cijena nafte na svjetskom tržištu, uzrokovan političkim krizama i zaoštavanjem odnosa između svjetskih sila, doveo je do snažnog rasta cijena derivata nafte u Bosni i Hercegovini, te, posljedično i cijena ostalih dobara i usluga, u čijoj cijeni koštanja trošak energenata ima veći ili manji udio. Rast inflacije i neizvjesnost u pogledu smirivanja političkih kriza ponukao je poslovnu zajednicu, stručnu i akademsku javnost da predlažu rješenja za ublažavanje negativnih efekata rasta cijena derivata nafte na ekonomiju BiH i standard njenih građana. Neke od inicijativa potenciraju da je namjena akciza na derivate nafte „nejasna“, odnosno da se koriste nenamjenski, za financiranje budžetskih rashoda, umjesto za financiranje izgradnje putne mreže. Druge, pak, podrazumijevaju privremeno ukidanje akciza na derivate nafte, uz potporu uvođenja diferenciranih stopa PDV-a. U svakom slučaju, da bi se ponudio kvalitetan prijedlog potrebno je dubinski poznavati teoriju oporezivanja, taksonomiju namjenskih poreza, pojavu i ulogu akciza na derivate nafte u savremenim poreznim sistemima.

OPOREZIVANJE DERIVATA NAFTE U BIH

Prihodi od akciza na derivate nafte u BiH su bili prihod budžeta svih nivoa vlasti, kako prije reforme indirektnih poreza, tako i nakon osnivanja Uprave za indirektno oporezivanje („UIO“).

Tekuća politika oporezivanja derivata nafte u BiH podrazumijeva naplatu sljedećih poreza (Tabela 1):

Tabela 1: Porezi na derivate nafte u BiH

Vrsta poreza	Vrsta derivata nafte (l)		
	Dizel	Bezolovni benzin	Lož-ulje
akciza	0,30 KM	0,35 KM	0,30 KM
putarina (budžetska)	0,15 KM	0,15 KM	-
putarina (namjenska)	0,25 KM	0,25 KM	-
PDV	17%	17%	17%

Izvor: Zakon o akcizama u BiH ("Službeni glasnik BiH br. 49/09, 49/14, 60/14 i 91/17)

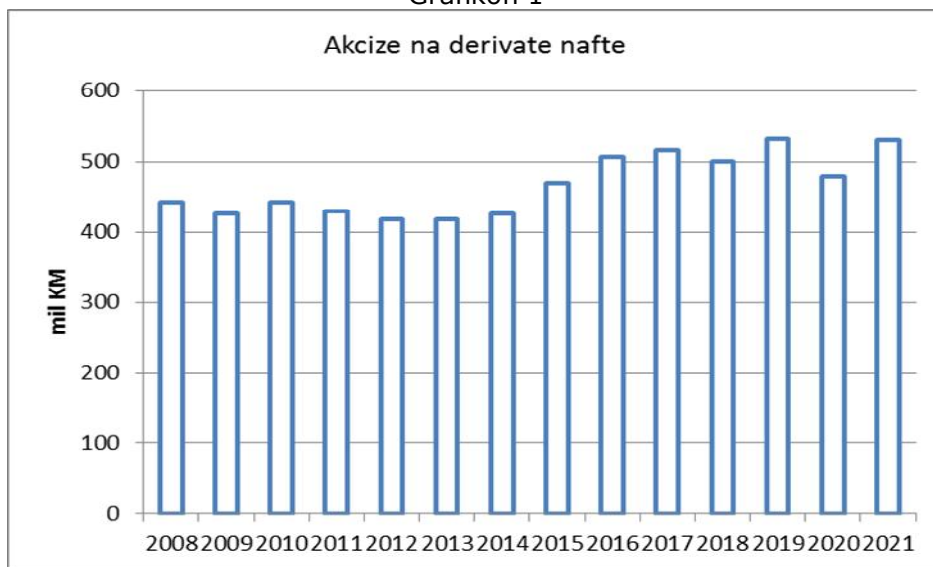
Premda koncept raspodjele indirektnih poreza u BiH podrazumijeva naplatu na nivou BiH i dnevne transfere¹ indirektnih poreza sa jedinstvenog računa UIO prema budžetima entiteta i Brčko Distrikta, može se reći da su budžetski prihodi PDV, akcize i putarina od 0,15 KM/l. Akcize na derivate nafte (vid. Grafikon 1) i dio putarine za budžete se raspodjeljuju na entitete i Distrikt Brčko zajedno sa PDV-om, ostalim akcizama², carinima i ostalim indirektnim porezima³.

¹ Koncept podrazumijeva da se analitički porezna struktura indirektnih poreza može sagledati samo iz izvještaja UIO, dok se isti u izvještajima entiteta i Distrikta Brčko prepoznaju samo po sintetičkoj liniji „indirektni porezi“. Obrnuto je kod direktnih poreza i socijalnih doprinosa koji su u isključivoj nadležnosti entiteta i Distrikta. Da bi se sagledala analitička struktura direktnih poreza u BiH potrebno je objediniti analitičke porezne strukture entiteta i Brčko Distrikta.

² Akcizama na duhanske prerađevine, kahvu, pivo, vino, alkohol, alkoholna i bezalkoholna pića.

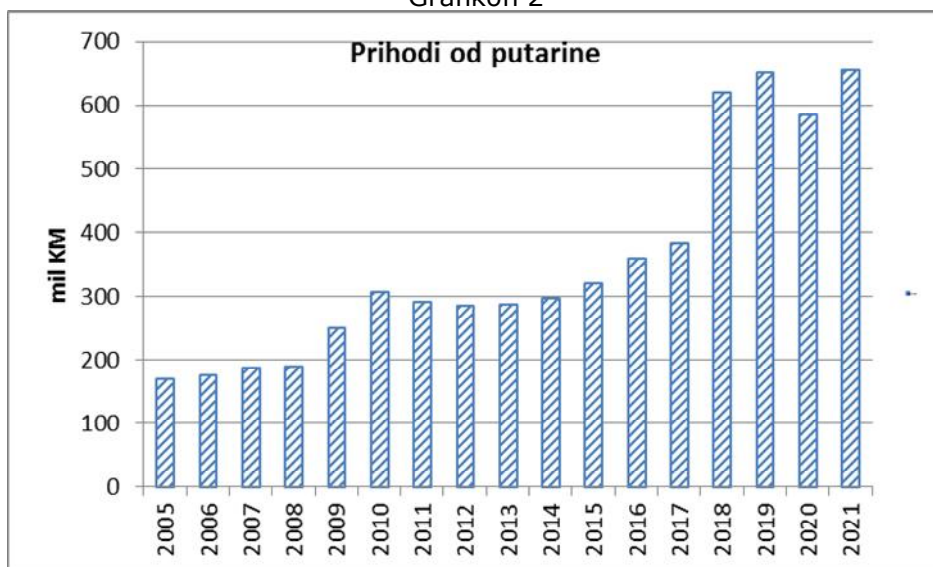
³ Budžetska putarina i akciza na derivate nafte se raspoređuju na entitete i Brčko Distrikt zajedno sa ostalim indirektnim porezima prema koeficijentima raspodjele, koji se za entitete izračunavaju na osnovu udjela krajnje potrošnje iz prijave PDV-a, dok Brčko Distrikt, odlukom Visokog predstavnika od 1.6.2007. ima koeficijent udjela 3,55.

Grafikon 1

Izvan tog koncepta raspodjele je namjenska putarina. Od 1.7.2009. do 31.1.2018. namjenska putarina za autoputeve je iznosila 0,10 KM/l. S obzirom na strukturu putarine do 31.1.2018. 40% prihoda od putarine je bilo namjenski prihod, a 60% je doznačeno za financiranje budžeta. Povećanjem stope namjenske putarine od 1.2.2018. udio namjenskih prihoda u ukupno naplaćenoj putarini je povećan na 62,5%. Iako pregled godišnje naplate putarine ukazuje na visoke nominalne iznose prihoda uvijek treba imati u vidu omjer budžetske i namjenske putarine, te činjenicu da se putarina raspoređuje⁴ na entitete i Brčko Distrikt (vid. Grafikon 2), što u konačnici ne daje visoke mjesečne transfere.

Grafikon 2

⁴ Privremena metodologija raspodjele namjenskih prihoda od putarine, prema odluci Upravnog odbora Uprave za indirektno oporezivanje, podrazumijeva sljedeće: nakon izdvajanja 10% za poravnania nakon usvajanja konačne metodologije, od preostalih 90% Federaciji BiH pripada 59%, Republici Srpskoj 39%, a Brčko Distriktu 2% prihoda od putarine.

Polazeći od polemika u javnosti i inicijativa za izmjenama politike oporezivanja derivata nafte u BiH u narednim poglavljima biće analizirane karakteristike politike u svjetlu teorije oporezivanja i prakse savremenih poreznih sistema.

NAMJENSKI KARAKTER PUTARINE I EFEKTI NAPLATE

Za analizu namjenskog karaktera putarine koja se u BiH ubire na derivate nafte poput dizela i benzina značajna je podjela poreza na opće i namjenske. Podjela na opće (ili nedestinirane) i namjenske (ili destinirane) poreze temelji se na kriteriju namjene prihoda od poreza. Ukoliko su prihodi od poreza unaprijed namijenjeni za financiranje određene vrste rashoda takvi porezi nazivaju su *namjenskim* porezima, a ukoliko namjena poreza nije unaprijed poznata takvi porezi se ubrajaju u *opće* poreze. Nedestiranost poreza kao javnih prihoda predstavlja značajnu karakteristiku poreza i ono što ih čini jedinstvenima u odnosu na ostale javne prihode. Osnovne karakteristike poreza su derivativnost, prisilnost, odsustvo neposredne protunaknade, te da služe za financiranje javnih potreba. Radi se o tzv. neafektaciji poreza (Jelčić i dr., 2008), odnosno o njihovom nenamjenskom karakteru. U savremenim poreznim sistemima najveći dio poreznih prihoda koji se ubiru nemaju namjenski karakter, što znači da nisu predestinirani za određenu namjenu prilikom samog uvođenja u porezni sistem. Nedestiranost poreza je u skladu sa karakteristikom poreza da služe za financiranje javnih potreba, jer bi, s obzirom na širok dijapazon javnih potreba, vezivanje naplate poreza za određene namjene dovelo do ugrožavanja financiranja potreba kod kojih nije moguće osigurati direktan izvor financiranja, a koje imaju obilježja općeg značaja, kao što su odbrana, javni red, pravosuđe, socijalne, obrazovne, kulturne, sportske potrebe, ekonomske intervencije i dr.

Uvođenje namjene poreza najčešće je inicirano iz političkih (predizbornih), ekonomskih ili socijalnih razloga. Moguće je i da vremensko trajanje ubiranja namjenskih poreza bude ograničeno, dok traje potreba za financiranjem određenih izdataka ili infrastrukturnih radova (npr. izgradnje autoputa). Kod namjenskih poreza primjenjuje se princip porezne afektacije, odnosno povezanosti određenih prihoda sa određenim rashodima budžeta. Prema definiciji MMF-a (IMF, 2007) namjenski porezi (engl. *appropriated tax, earmarked tax*) su porezi koji se prikupljaju za određene programe izdataka, često putem vanbudžetskih fondova, da bi se potom putem namjenskih (bezuslovnih ili uslovljenih) transfera dostavili korisnicima (agencijama, institucijama, pojedincima, preduzećima). Suprotno tome, opći porezi se prikupljaju u jedan fond (engl. *pool*) iz kojeg se vrši financiranje vlada prema određenoj formuli alokacije. U stručnoj literaturi namjenski porezi se nazivaju i „hipotekarnim“ (ili založenim) porezima (engl. *hypothecated tax*)⁵, a definišu se kao prihodi od određenih poreza za posebne svrhe. Izraz „založen“ je sasvim adekvatan suštini namjenskih poreza, budući da su prihodi od tih poreza *de facto* rezervirani samo za određene svrhe.

Prema IBFD (2005) namjenski porezi se „... upotrebljavaju u javnim financijama u kontekstu prikupljanja prihoda iz određenih izvora i dodjeljivanja određenim javnim izdacima. Hipotekarni porezi su porezi koji se koriste za određene svrhe kao što su porezi na platni popis koji se koriste za financiranje socijalnih shema osiguranja, porezi na motorna vozila (prihodi od ovih poreza se koriste za održavanje puteva) i različiti oblici mjera protiv zagađenja (tj. porezi na energiju). Iako su hipotekarni porezi povezani sa naknadama⁶ (u pitanju su naknade za izvršene usluge kao neporezni prihodi, prim. autora) oni nisu identični; tj. niti su sve naknade namijenjene za određene izdatke, niti svi hipotekarni/založeni porezi odražavaju vezu između koristi koja se njima osigurava i izdataka...“.

⁵ Izraz „*hypothecation*“ na engleskom predstavlja kovanicu koja se sastoji od dvije riječi „*hypothetical dedication*“

⁶ engl. *user charges*

Taksonomija namjenskih poreza

Za analizu namjenskih poreza relevantan je odnos sa izdacima koji se njima financiraju. Bird (2005) je definirao tri aspekta tog odnosa:

- stepen specifičnosti izdataka (tj. da li su u pitanju posebne vrste rashoda, programi, projekti ili se porezi koriste za financiranje svih rashoda);
- jačina veze između namjenskog poreza i izdataka;
- postojanje koristi za obveznika koji plaća porez.

Na temelju tri aspekta odnosa Bird je razvio osam tipova namjenskih poreza, koje je potom grupirao u „dobre“, „loše“ i „irelevantne“.

Tabela 2: Varijacije namjenskih poreza

Tip	Specifičan izdatak?	Jačina veze	Korist za obveznika poreza	Primjer poreza
A	Da	Čvrsta	Da	Porez za javna preduzeća
B	Da	Labava	Da	Porez na gorivo i financiranje puteva
C	Ne	Čvrsta	Da	Socijalni doprinosi
D	Ne	Labava	Da	Porezi na cigarete i financiranje zdravstva
E	Da	Čvrsta	Ne	Ekološki porezi i programi za zdravu i čistu životnu okolinu
F	Da	Labava	Ne	Porezi na plate i financiranje zdravstva
G	Ne	Čvrsta	Ne	Podjela prihoda lokalnim zajednicama
H	Ne	Labava	Ne	Porez na igre na sreću i financiranje zdravstva

Izvor: Bird, R.M., Jun, J. (2005). "Earmarking in Theory and Korean Practice". Asian Excise Tax Conference. Singapore, March 2-4, 2005, ITP Paper 0513, June 2005, p.p. 3 -18.

S obzirom na ekonomske implikacije namjenskih poreza Bird je kod definiranja namjenskih poreza ukazao na dva pristupa:

- suštinski pristup
- simbolični pristup.

Suštinski pristup podrazumijeva da je namjenski porez jedini ili dominantni izvor prihoda za korisnika, što implicira postojanje direktne i čvrste veze između poreza i izdataka (tipovi „A“, „C“, „E“ i „G“). U ovoj skupini u „dobre“ namjenske poreze ulaze tipovi „A“ i „C“ zbog evidentne koristi za krajnje potrošače, a u „loše“ tipovi „E“ i „G“ zbog mogućnosti da se prihodi usmjeravaju na temelju političkih ciljeva. Simbolični pristup podrazumijeva situacije kada namjenski porezi, budući da predstavljaju samo jedan od izvora za financiranje određenih izdataka ili rashoda u cijelosti, ne mogu značajno uticati na ukupno izdvajanje za izdatke zbog kojih su namjenski porezi i uvedeni. Zbog nepostojanja veze između poreza i izdataka ovi porezi (tipovi „B“, „D“, „F“ i „H“) postaju ekonomski irelevantni.

Efekte namjenskih poreza

U demokratskim sistemima nastoji se da porezni prihodi, kao davanja građana i kompanija, budu namijenjeni za zadovoljenje javnog interesa. Porezni obveznici mogu na indirektan način, putem javnih rasprava o budžetu ili izborom svojih političkih predstavnika u parlamente koji izglasavaju budžete, da utiču na namjene trošenja prikupljenih poreznih prihoda. Sprovođenje aktivnosti u javnom interesu, pogotovo onih u smislu potrošnje javnog novca (poreza) mora se vršiti prema savremenim načelima javnih financija - javnosti, odgovornosti, transparentnosti, ekonomičnosti, efikasnosti i efektivnosti, a podložno je nadzoru i zaštiti demokratskih institucija (parlamenti),

nezavisnih javnih monitora (revizija) i civilnog društva. Ekonomski teoretičari nemaju jedinstven stav u vezi sa efektima namjenskih poreza. Zagovornici uvođenja namjenskih poreza ističu da je njihova osnovna kvaliteta postojanje veze između poreza i koristi koju od proizvodi za obveznika ili krajnjeg potrošača, koja se ne može naći kod klasičnog oporezivanja. Druga karakteristika je postojanje veze između namjenskog poreza i izdataka, ne samo u pogledu usmjeravanja prikupljenih prihoda. Za razliku od upravljanja prihodima i rashodima budžeta, gdje se odluke o porezima i odluke o izdacima donose od strane različitih aktera i gdje građani često nemaju uvid u stvarne troškove izdataka, programa i projekata, kod namjenskih poreza odlučivanje o izdvajanju poreza je povezano sa odlučivanjem o potrošnji prikupljenih prihoda, pogotovo kada izdvajanje poreza određuje visinu ulaganja u određene izdatke. Čvrsta veza u procesu odlučivanja o namjenskim porezima i izdacima, pogotovo ako je utemeljena na zakonu, proizvodi pozitivne efekte na efikasnost alokacije javnih sredstava u slučaju slabe fiskalne discipline vlade. Ograničavanje potrošnje određenih prihoda samo na određene izdatke i programe, ukoliko su oni adekvatno odabrani, može ubrzati određene reforme u zemlji, ulaganja u infrastrukturu i sl. i istovremeno spriječiti prelijevanje namjenski izdvojenih sredstava u javnu potrošnju. S druge strane, u slučaju nepostojanja adekvatnih programa koji bi se financirali iz namjenskih poreza, koji bi mogli donijeti veći stepen zadovoljenja potreba građana i veću zaposlenost, povećano porezno opterećenje postaje ekonomski neracionalno, neefikasno i štetno po ekonomski rast zemlje.

Protivnici namjenskih poreza smatraju da ograničavanje ovlasti vlada u odlučivanju o visini i strukturi izdataka vodi budžetskoj rigidnosti. Vlada postaje nefleksibilna, jer nije u stanju da:

- brzo reaguje na nepovoljne tekuće ekonomske trendove izmjenom strukture rashoda;
- adekvatno odgovori na izmjene prioriteta u zadovoljavanju potreba građana;
- sprovede određene institucionalne i strukturalne reforme i programe koji zahtijevaju izmjene u alokaciji resursa.

Pored toga, namjenski porezi povećavaju rizik moralnog hazarda. Sigurno i stabilno financiranje može oslabiti finansijsku disciplinu i fiskalnu odgovornost korisnika prihoda od namjenskih poreza, te dovesti do neracionalnog trošenja javnih resursa.

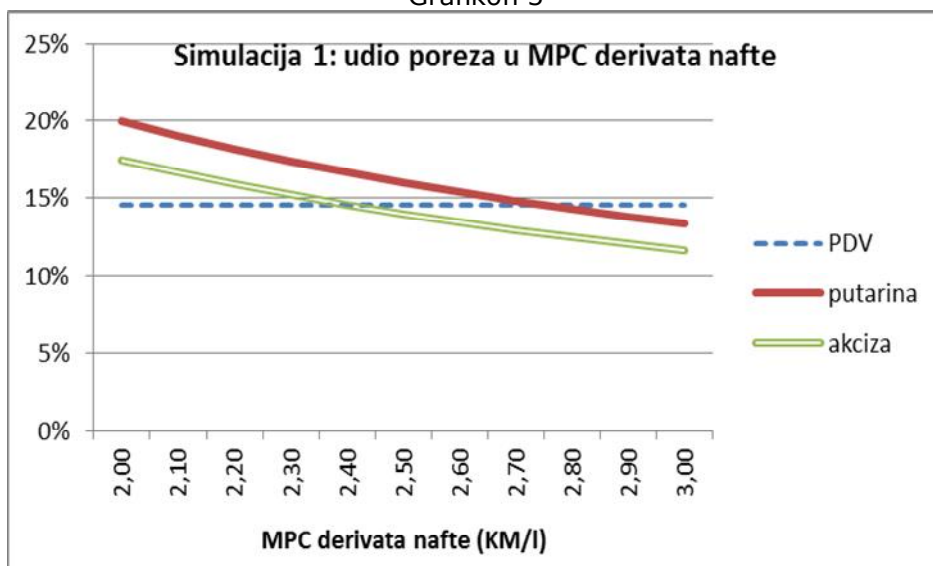
Ako sve gore navedeno primijenimo na oporezivanje energenata u BiH možemo zaključiti da je putarina iz cijene naftnih derivata (od 1.2.2018. 0,25 KM/l) *de facto* namjenski hipotekarni porez, koji služi kao garancija međunarodnim finansijskim institucijama koje financiraju izgradnju autoputeva da će krediti biti vraćeni. Za analizu uloge i efekata namjenske putarine u poreznom sistemu BiH upravo je od značaja stajalište da se radi o ekonomski irelevantnom porezu (tip "B"), jer je nivo ubranih prihoda nedovoljan za financiranje izdatka za koji je porez namijenjen (mreža autoputeva). Prilikom analize efekata korištenja prihoda od putarine treba imati u vidu da se radi o financiranju kapitalnih investicija velike vrijednosti. S druge strane, kočnica akumuliranju velikog iznosa finansijskih sredstava jeste sporost mobilizacije prihoda od putarina, pogotovo u periodu 2010-2017, kada je prosječna mjesečna naplata iznosila oko 8 mil KM prije raspodjele entitetima. Za ugovaranje velikih i složenih infrastrukturnih projekata i za njihovu implementaciju potrebno je brzo mobilizirati velika finansijska sredstva, što ne bi bilo moguće ukoliko bi se takvi rashodi financirali samo iz tekućih poreznih prihoda (tj. putarine). Isto tako, često se zanemaruje financiranje izdataka za održavanje već izgrađenih dionica autoputeva i magistralnih puteva, kao i putne infrastrukture (mostova, nadvožnjaka, podvožnjaka, tunela). Protekom vremena, troškovi održavanja dodatno opterećuju kapitalne izdatke, ali i operativne budžete, ukoliko zahtijevaju zapošljavanje novog osoblja i dodatne materijalne izdatke. U BiH, za efikasnost korištenja namjenskih prihoda od putarine dodatni problem predstavlja složen i fragmentiran sistem agencija koje se financiraju iz putarine (entitetske, kantonalne), a potom unutar entiteta podjele agencija prema vrsti puteva (za autoputeve, za ostale puteve), što dovodi do gubitka sinergetskog efekta i razvodnjavanja ukupnog očekivanog efekta ubiranja putarine.

STRUKTURA POREZA NA DERIVATE NAFTE I INFLACIJA

Za analizu akcizne politike u području oporezivanja derivata nafte značajna je podjela poreza prema načinu iskazivanja osnovice na *ad valorem* i specifične poreze. Kod *ad valorem* poreza osnovica se iskazuje u novčanim jedinicama, a porezna obaveza utvrđuje se kao procenat. S druge strane, kod specifičnih poreza porezna osnovica se iskazuje u mjernim jedinicama (u kilogramima, komadima, litrima, stepenu alkohola i sl.), a porezna stopa je u stvari apsolutni iznos (novčani iznos) po jedinici mjere. Prednost specifičnih poreza jeste stabilnost naplate, čak i u vrijeme recesije i opadanja ekonomske aktivnosti i dohotka. Međutim, veliki nedostatak jeste gubljenje realne vrijednosti poreza usljed inflacije ili devalvacije valute. To nije slučaj kod *ad valorem* poreza, koji zbog rasta osnovice zbog revalorizacije ili indeksacije prate rast inflacije.

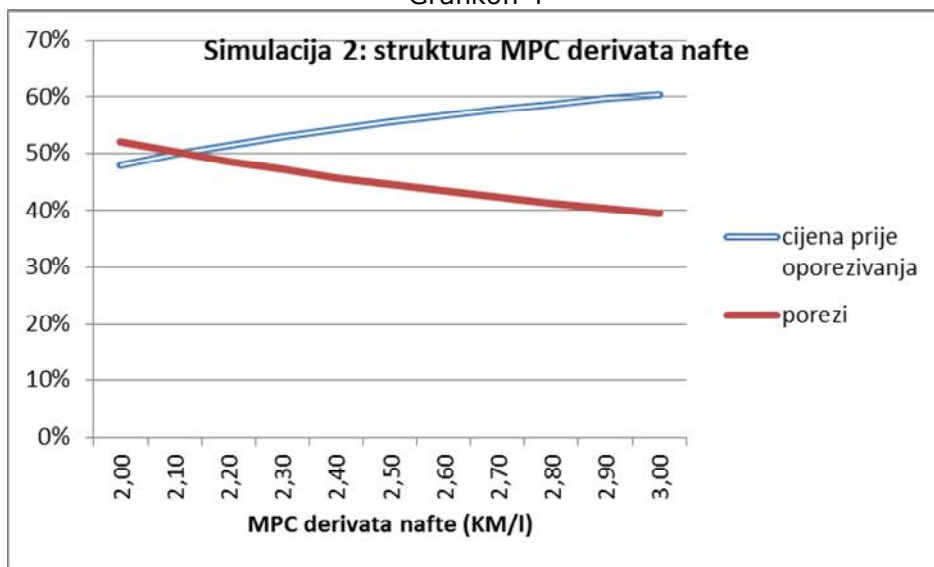
Politika oporezivanja derivata nafte u BiH podrazumijeva obje vrste poreza. Kao *ad valorem* porez ubire se PDV na maloprodajnu cijenu u koju su uključeni svi porezi (MPC), dok su akcize na derivate nafte i obje putarine (budžetska i namjenska) specifični porezi. U vrijeme rasta cijena derivata nafte zbog *ad valorem* karaktera PDV-a udio naplaćenog PDV-a u odnosu na maloprodajnu cijenu ostaje konstantan (Grafikon 3). Međutim, zbog nominalne stope akcize i putarine na derivate nafte rastom maloprodajnih cijena njihov udio se smanjuje (Grafikon 3).

Grafikon 3

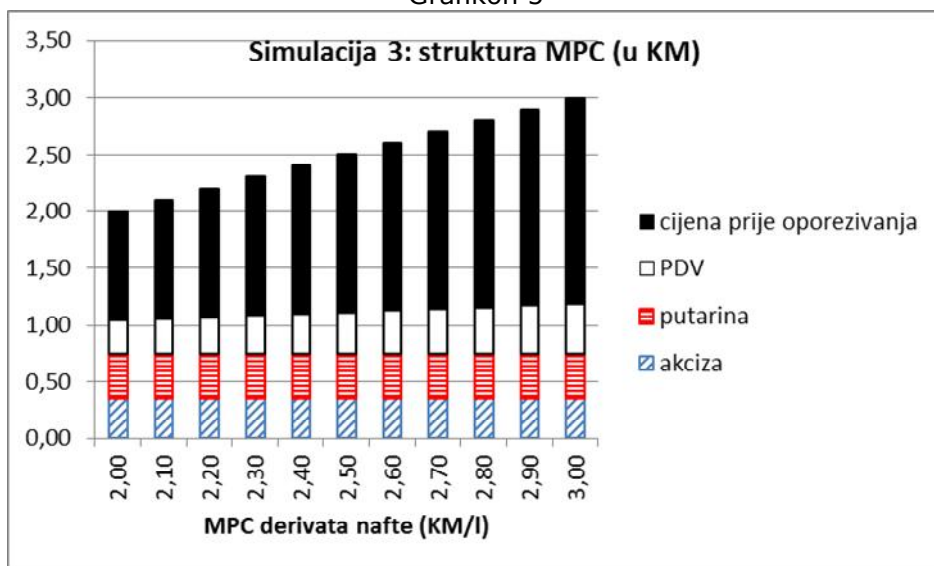
Posljedica različitog karaktera poreza na derivate nafte u vrijeme rasta inflacije jeste očuvanje realne vrijednosti naplaćenih prihoda od PDV-a i smanjenje realne vrijednosti naplaćenih prihoda od putarine i akciza. Smanjenje udjela specifičnih poreza u strukturi maloprodajne cijene derivata nafte dovodi do prekompozicije strukture prodajne cijene, u smislu da rastom cijena opada udio poreza u maloprodajnoj cijeni, a raste udio tzv. cijene prije oporezivanja, koja sadrži cijenu koštanja i maržu/dobit (Grafikon 4).

Grafikon 4

Iz gornje analize, a u svjetlu pojedinih inicijativa izmjene politke oporezivanja derivata nafte, može se zaključiti sljedeće. U vrijeme inflacije gubi se realna vrijednost naplaćenih prihoda od akciza i putarine, premda u javnosti postoji percepcija da država i tada „dobija svoj dio“, u smislu poreza, na teret kupaca. Međutim, država gubi u vrijeme inflacije zbog specifičnog karaktera akciza i putarina, jer, zbog rasta cijena dobara i usluga, za naplaćene prihode može pribaviti manje javnih dobara i izvršiti manje javnih usluga ili ih ne može izvršiti kvalitetno kao prije rasta inflacije. Pogotovo je loša situacija sa financiranjem kapitalnih investicija, npr. iz prihoda od putarine, jer zbog rasta cijena inputa nije moguća realizacija investicija u planiranom obimu ili po planiranoj dinamici. Iz navedenih razloga neke zemlje⁷ pribjegavaju revalorizaciji ili indeksaciji specifičnih poreza kako bi zadržale realnu vrijednost prihoda.

Grafikon 5

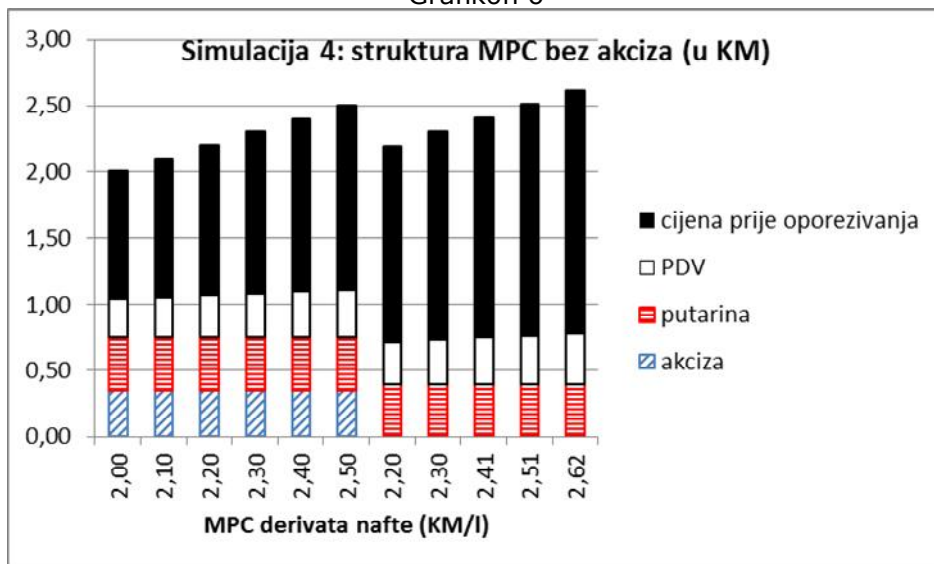

Rast prihoda od PDV-a samo u manjoj mjeri smanjuje gubitak realne vrijednosti specifične akcize i putarine, ali ne u cijelosti. Tako, na primjer u slučaju rasta maloprodajnih cijena za 0,10 KM/l na

⁷ Vidjeti primjer Srbije kod oporezivanja akcizom.

rast prihoda od PDV-a odnosi se 0,01 KM/l, a na rast cijene prije oporezivanja 0,09 KM/l (Grafikon 5).

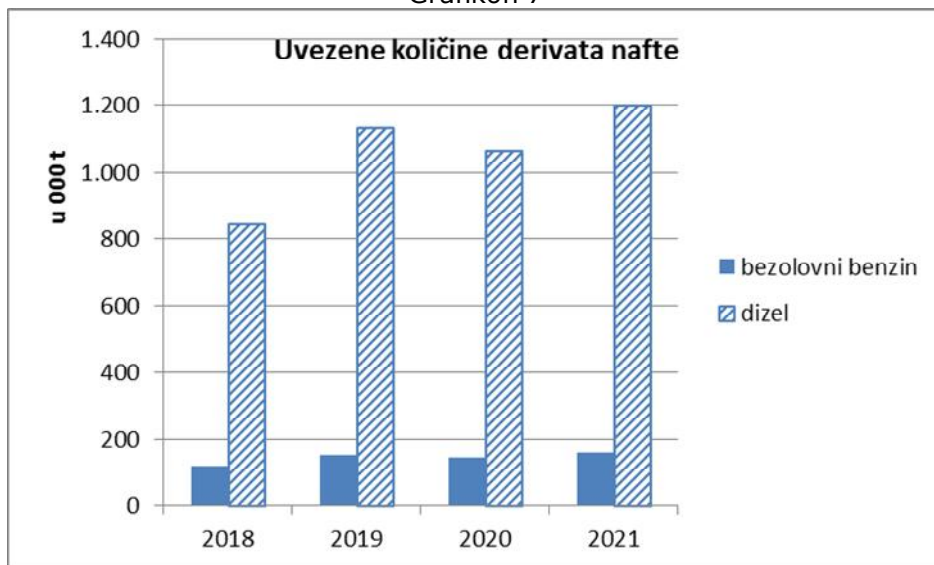
Grafikon 6

Ovo treba imati u vidu kada se analiziraju inicijative da se privremeno ukinu akcize, jer bi nastavkom rasta ulaznih cijena nafte/derivata nafte ubrzo postignuto smanjenje cijena bilo anulirano (Grafikon 6), a država bi nepovratno izgubila značajne prihode kojima se moglo intervenirati ciljano na pogođene sektore i subjekte.

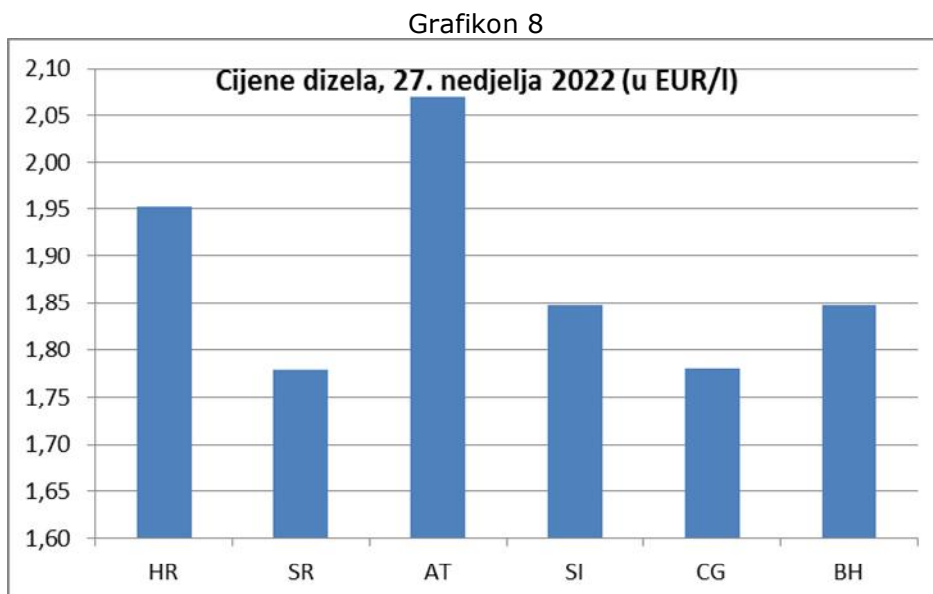
Prilikom kreiranja akcizne politike u BiH treba imati u vidu dvije pojave. Prvo, socijalno raslojavanje stanovništva ima za posljedicu da je potrošnja osoba sa višim dohocima cjenovno neelastična, što ima za posljedicu rast potrošnje derivata nafte čak i kada rastu maloprodajne cijene.

Grafikon 7

Podaci UIO o uvezenim količinama derivata nafte u posljednje četiri godine (Grafikon 7) pokazuju rast i kod dizela i kod bezolovnog benzina, bez obzira na krize, pandemiju koronavirusa,

iseljavanje i druge negativne eksterne i interne pojave. Druga specifičnost jeste porezna konkurentnost BiH u području oporezivanja derivata nafte (najniža stopa PDV-a, najniže akcize) u odnosu na članice EU i zemlje u okruženju, što rezultira nižim cijenama derivata (Grafikon 8).

Izvor podataka: International Road Transport Union (Vanjskotrgovinska komora, www.komorabih.ba)
Devizni kurs: Centralna banka BiH.

Zbog svoje cjenovne konkurentnosti BiH ima šansu da postane tranzitna ruta prema EU ili prema istoku, ali i kao destinacija turistima, dijaspori i osobama u pograničnom pojasu. Sve to se pozitivno odražava na rast potrošnje ostalih proizvoda i usluga, a time i prihoda od PDV-a i akciza na derivate nafte, duhanske prerađevine i dr. Ukidanje akciza na derivate nafte u takvim okolnostima bi značilo odustajanje od značajnih prihoda koji bi se mogli preko budžeta ciljano preusmjeriti na određene kategorije korisnika za javne svrhe u vrijeme energetske krize, npr. za subvencioniranje gradskog prevoza, prevoza učenika, zagrijavanja socijalnih ustanova i bolnica, subvencioniranje troškova energije proizvođača esencijalnih prehrambenih proizvoda, poljoprivrednika i dr. S druge strane, **treba imati u vidu i šok koji će proizvesti ponovno vraćanje akciza** nakon isteka perioda bez akciza na rast maloprodajnih cijena, kao i uobičajenu praksu trgovaca da se prilikom povećanja poreza maloprodajne cijene uvijek povećaju za veći iznos nego što iznosi novi porez.

S obzirom na miks *ad valorem* i specifičnih poreza prilikom redizajna akcizne politike na derivate nafte **potrebno je razmotriti integralni učinak pojedinačnih poreznih mjera**. Tako bi eventualno uvođenje diferencirane stope PDV-a na osnovne prehrambene artikle neminovno imalo za posljedicu rast više stope PDV-a na ostala dobra i usluge, uključujući i derivate nafte, koja u članicama EU ide i do 27%. Oporezivanje derivata nafte višom stopom PDV-a bi dodatno pogoršalo situaciju, zbog rasta poreznog opterećenja i maloprodajnih cijena derivata, neutralizirajući efekte eventualnog ukidanja akciza.

NAMJENA AKCIZA NA DERIVATE NAFTE

Akcize koje se ubiru u BiH na različite proizvode nisu namjenski porezi, već porezi općeg karaktera za financiranje budžeta. S obzirom na dileme u vezi (ne)namjenskog trošenja prihoda od akciza na derivate nafte u BiH potrebno je naglasiti da Zakon o akcizama ne propisuje namjenu korištenja prihoda od akciza, već samo namjenske putarine od 0,25 KM/l. Da bi se razumjela uloga akciza na derivate nafte potrebno je objasniti evoluciju tog poreznog oblika i savremenu poreznu praksu.

Akcize predstavljaju pojedinačne (posebne) poreze na promet određenih proizvoda. Jedan su od najstarijih poreznih oblika. Razvoj društva, pogotovo pojava novca i razvoj trgovine u ranom srednjem vijeku uticali su na ekspanziju akciza u tadašnjim trgovačkim i pomorskim državama. Širenju oporezivanja akcizom su pogodovale i karakteristike ovog poreznog oblika. Oporezivanje akcizom je relativno jednostavno za poreznu vlast, budući da je predmet oporezivanja ograničen na promet robe određene vrste. Akcize se vijekovima uvode i za osiguranje pravičnosti i ravnopravnosti u oporezivanju, kao i za oporezivanje luksuznih dobara.⁸ Opseg oporezivanja akcizom je evoluirao paralelno sa razvojem društva i ekonomije. U zlatnom dobu razvoja akciza pojedinačnim porezom su se oporezovali rijetki i skupi proizvodi koji su se dovozili iz prekomorskih zemalja, poput šećera, soli, začina, čaja, šibica ili svijetlećih tijela. Razvojem međunarodne trgovine i transporta rijetka dobra su postala pristupačna većini stanovništva (šećer, čaj, začini) ili je potražnja za određenim proizvodima postala beznačajna sa aspekta oporezivanja (šibice, svijetleće). S druge strane, oporezivanje duhanskih proizvoda, alkohola i alkoholnih pića, piva i vina se zadržalo sve do danas. Industrijska revolucija je dovela do novih izuma i tehnološkog napretka, što je uticalo na pojavu novih akciznih proizvoda, poput derivata nafte i električne energije. Savremene države su uglavnom zadržale tradicionalne ograničene akcizne sisteme, oporezujući maksimalno 10 - 15 grupa proizvoda⁹. U početku, akcize na derivate nafte su imale namjenski karakter, jer su služile za financiranje izgradnje putne mreže koja je bila tek u začetku. Uvođenjem izdašnih poreznih oblika, poput poreza na dohodak i poreza na promet, kasnije PDV-a, vremenom se udio akciza u strukturi poreznih prihoda značajno smanjio. Uporedo sa smanjenem finansijskog značenja akciza u poreznoj strukturi došlo je i do **promjene fokusa oporezivanja akcizom**. S obzirom da se potrebna izdašnost i stabilnost prihoda osigurava oporezivanjem dohotka i potrošnje porezom na promet, a kasnije i PDV-om, fiskalne vlasti savremenih država nastoje primjenom akciza ostvariti šire društveno-ekonomske ciljeve. Akcize se danas uvode više kao **represivna mjera u cilju obeshrabrivanja određenih aktivnosti**, a manje u cilju ostvarenja prihoda. Prihodi od akciza se usmjeravaju za neutraliziranje ili ublažavanje negativnih posljedica upotrebe akciznih dobara (tzv. eksternalija), npr., u slučaju derivata nafte, za očuvanje životne okoline i smanjenje posljedica zagađenja nastalih korištenjem derivata nafte. Porezi koji se koriste za ispravljanje negativnih eksternalija nazivaju se ekološki ili „zeleni“ porezi (engl. „green tax“ ili „environmental tax“), koji, zajedno sa kaznama koje plaćaju zagađivači, predstavljaju korektivne poreze kojima se izjednačavaju granični privatni i društveni porezi. Korektivni porezi (IBFD, 2005) predstavljaju poreze kojima se želi poboljšati tržišna efikasnost na način da se potaknu ekonomski subjekti da uzmu u obzir i društvene troškove (ili „negativne eksternalije“).

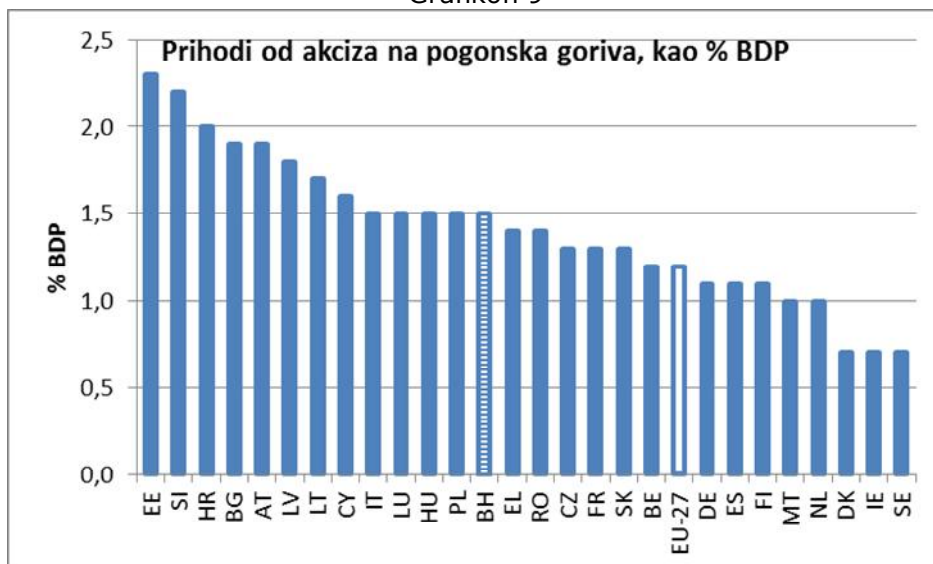
„Zeleni porezi“ u EU uključuju sljedeće kategorije: poreze na energente, poreze na transport, poreze na zagađenje i poreze na resurse. Osim toga, ekološki porezi ili popularno nazvani „eko-porezi“ (engl. *Eco tax*), uključuju i različite forme poreznih olakšica za ekološki odgovorne subjekte. Da se radi i značajnim iznosima pokazuju podaci da ekološki porezi na energente u EU-

⁸ Još je J.S.Mill zagovarao uvođenje akciza na luksuzna dobra. Kao najpoželjnija dobra za oporezivanje akcizom izdvojio je „snobovska“ dobra na koja bogati troše, više zbog mišljenja javnosti da se to od njih očekuje zbog njihovog statusa, a manje zbog potrebe. Vid. Ekelund, R.B. Jr., Hébert, R.F. (2007). „A History of Economic Theory and Method“, 5th edition, Waveland Press, Inc., Illinois, USA, 2007., p. 198. (cit. J.S.Mill, „Principles of Political Economy“, Robson (ed.), p. 872).

⁹ Cnossen pravi razliku između akciznih sistema s obzirom na obuhvat dobara. „Ograničeni akcizni sistemi“ (engl. *limited excise systems*) se sastoje od akciza na tradicionalna dobra, poput duhana, alkoholnih pića ili pogonskog goriva. Pri tome, mogu sadržavati maksimalno 10-15 grupa proizvoda, koji su međusobno povezani (npr. različite vrste pogonskog goriva). „Srednji akcizni sistemi“ (engl. *intermediate excise systems*) obuhvataju od 15 do 30 grupa proizvoda, dok „prošireni akcizni sistemi“ (engl. *extended excise systems*) obuhvataju više od 30 grupa proizvoda, zahvatajući širok raspon proizvodnih aktivnosti u određenoj zemlji. Vid. Thuronyi V. (ed.), „Tax Law Design and Drafting“, volume 1; International Monetary Fund, 1996. (Ben J.M. Terra, Chapter 8, „Excises“, p. 3, cit. Cnossen, „Excise Systems 1, 1977.).

27 čine 4,6% ukupnih poreznih prihoda Unije, odnosno 1,8% BDP Unije¹⁰. Treba imati u vidu da se u EU oporezuju i plin, električna energija, koks i ugalj. Međutim, i udio zelenih poreza koji su naplaćeni na pogonska goriva je značajan, 3% ukupnih poreznih prihoda Unije, odnosno 1,2% BDP Unije (Grafikon 9¹¹).

Grafikon 9

Izvor: EU - European Commission. (2021). "Taxation Structures", edition 2021; BH – izračun autora

Po visini prihoda od akciza na pogonska goriva, mjereno % BDP, BiH se nalazi u sredini liste članica EU sa 1,5% BDP¹² u 2019, odnosno sa 1,4% BDP¹³ u 2021. godini. Za komparaciju, prihodi od putarine u obje navedene godine su iznosili 1,8% BDP zemlje.

Može se zaključiti da je u savremenim ekonomijama primarni cilj naplate akciza na derivate nafte odvratanje potrošača i proizvođača od korištenja fosilnih goriva koja zagađuju životnu sredinu i njihovo preusmjeravanje na čiste tehnologije i ekološki prihvatljive energente poput električne energije, energije vjetra i sunca i bio-energije korištenjem otpada. Imajući to u vidu ne može se staviti zamjerka na nenamjenski karakter trošenja akciza na derivate nafte u BiH u smislu financiranja budžeta, a ne izgradnje putne mreže. Međutim, imajući u vidu politiku EU u sferi energetike i energetske krize, koje pogađaju i BiH, potrebno je razmotriti novu energetska strategiju BiH, koja bi trebala da podstakne tranziciju od korištenja fosilnih goriva prema ekološki prihvatljivim pogonskim gorivima. Promjena akcizne politike, u skladu sa novom politikom oporezivanja energenata u EU¹⁴, koja podrazumijeva diferencirano oporezivanje u korist ekološki čistih energenata, zajedno sa izmjenom budžetskih prioriteta, u smislu isplate subvencija i stimuliranja investicija u proizvodnju ekološki čiste energije za koje BiH ima resurse (voda, vjetar, sunce, bio-otpad), može imati dugoročan pozitivan učinak na energetska bilans BiH i, posljedično, smanjenje potražnje za derivatima nafte.

¹⁰ Podaci su za 2019. godinu. Izvor: European Commission. (2021). "Taxation Structures", edition 2021.

¹¹ Skraćenice za nazive članica u grafikonima koje su uobičajene u EU publikacijama: AT-Austrija, BE-Belgija, BG-Bugarska, CZ-Češka, CY-Kipar, DE-Njemačka, DK-Danska, EE-Estonija, EL-Grčka, ES-Španija, FI-Finska, FR-Francuska, GB-V. Britanija, HR-Hrvatska, HU-Mađarska, IE-Irska, IT-Italija, LV-Latvija, LT-Litvanija, LU-Luksemburg, MT-Malta, NL-Holandija, PL-Poljska, PT-Portugal, RO-Rumunija, SE-Švedska, SI-Slovenija, SK-Slovačka.

¹² Izvor za BDP u 2019: Agencija za statistiku BiH.

¹³ Izvor za BDP u 2021: Direkcija za ekonomsko planiranje BiH.

¹⁴ European Commission. (2021). Proposal for a Council Directive restructuring the Union framework for the taxation of energy products and electricity (recast). COM(2021) 563 final 2021/0213 (CNS). Brussels, 14.7.2021.

LITERATURA

Bird, R.M., Jun, J. (2005). "Earmarking in Theory and Korean Practice". Asian Excise Tax Conference. Singapore, March 2-4, 2005, ITP Paper 0513, June 2005, p.p. 3 -18.

Ekelund, R.B. Jr., Hébert, R.F. (2007). "A History of Economic Theory and Method", 5th edition, Waveland Press, Inc., Illinois, USA, 2007., p. 198. (cit. J.S.Mill, "Principles of Political Economy", Robson (ed.), p. 872).

European Commission. (2021). Proposal for a Council Directive restructuring the Union framework for the taxation of energy products and electricity (recast). COM(2021) 563 final 2021/0213 (CNS). Brussels, 14.7.2021.

European Commission. (2021). "Taxation Structures", edition 2021.

IBFD. (2005). International Tax Glossary, 5th Edition. Amsterdam.

IMF. (2007). Manual on Fiscal Transparency. Washington.

Jelčić, B., Lončarić-Horvat, O., Šimović, J., Arbutina, H., Mijatović, N., (2008). "Financijsko pravo i financijska znanost"., Zagreb: Narodne novine.

Popović, D. (1997). "Nauka o porezima i porezno pravo". Beograd.

Thuronyi V. (ed.), "Tax Law Design and Drafting", volume 1; International Monetary Fund, 1996. (Ben J.M. Terra, Chapter 8, "Excises", p. 3, cit. Cnossen, "Excise Systems 1, 1977.).

Potrošnja derivata nafte u 2021. godini sa osvrtom na kretanje cijena i procjene cjenovne elastičnosti potražnje

(Pripremila: Aleksandra Regoje, stručni savjetnik- makroekonomista)

Uvod

Dinamika potrošnje derivata nafte od izuzetne je važnosti za naplatu prihoda od indirektnih poreza u BiH. Prihodi od akciza na derivate nafte i putarine činili su 17% neto prihoda od indirektnih poreza u 2021. godini. Sa pripadajućim prihodima od PDV-a taj procenat iznosio je skoro 20% neto prihoda od indirektnih poreza. U ovom prilogu analizirana je potrošnja derivata nafte u BiH, s osvrtom na kretanje njihovih cijena. U prvom dijelu priloga predstavljeno je kretanje cijena dizel goriva i benzina u 2021. godini, sa osvrtom na kretanje cijena sirove nafte. S obzirom da 2020. godina, zbog efekata koronavirusa, ne može biti referentna za poređenje, napravljena je komparacija cijena iz 2021. godine ne samo sa 2020., nego i sa 2019. godinom, kada su cijene goriva bile relativno stabilne. U drugom dijelu priloga izvršeno je poređenje potrošnje derivata nafte u 2021. godini u odnosu na potrošnju prije deset godina (2011. godina), a onda sa potrošnjom u 2019. i 2020. godini. U trećem dijelu priloga predstavljeni su rezultati višestruke regresione analize gdje zavisnu varijablu predstavlja potrošnja dizel goriva i benzina zajedno, a nezavisne varijable su (1) ponderirane cijene derivata i (2) visina BDP-a. Na osnovu regresionog modela je procijenjena cjenovna elastičnost potražnje dizel goriva i benzina, te izvršena simulacija godišnjih efekata na naplatu prihoda od indirektnih poreza pri različitoj stopi rasta cijena. S obzirom da godišnja elastičnost može odstupati od prosječne, te da su dugoročni nivoi cjenovne elastičnosti potražnje za gorivom u pravilu veći, na kraju priloga je izvršena simulacija godišnjih efekata na naplatu prihoda pri različitoj visini cjenovne elastičnosti potražnje dizel goriva i benzina.

1. Cijene

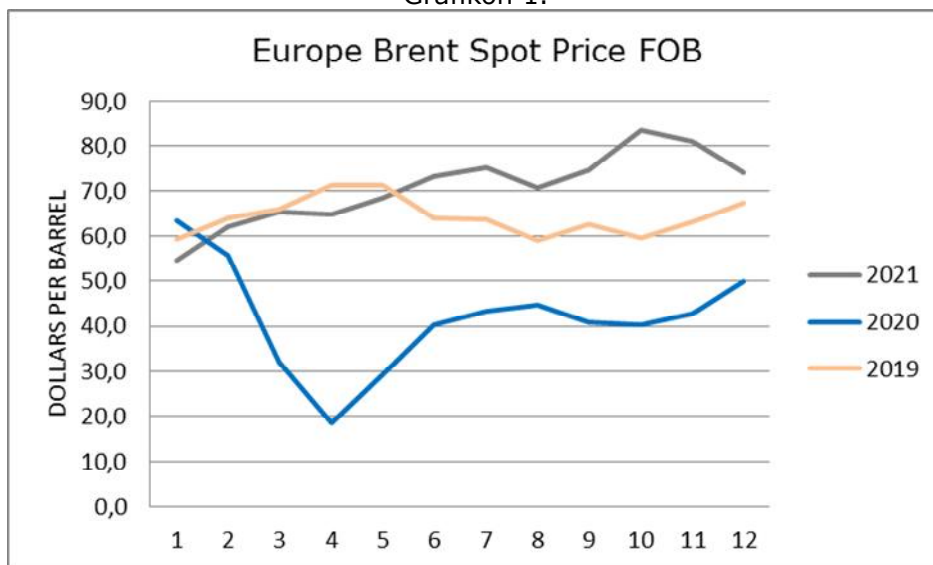
Faktori koji utiču na formiranje cijena derivata na tržištu BiH su prvenstveno cijene sirove nafte, trgovačke marže, te visine poreznih stopa.

1.1. Cijene sirove nafte u periodu 2019-2021

Cijena sirove nafte značajno je varirala u periodu 2019-2021 (Grafikon 1).

Prema podacima Američke uprave za energetske informacije (*U.S. Energy Information Administration*) cijene sirove nafte tipa Brent (*Europe Brent Spot Price FOB*) bile su stabilne u 2019. godini, u rangu od 59 do 71,3 dolara po barelu. U 2020. godini su zbog efekata pandemije virusa korona imale ogromne fluktuacije. U januaru 2020. godine su iznosile 63,7 dolara po barelu, što je najviša cijena u toku godine, dok su u mjesecu aprilu iste godine pale na svega 18,4 dolara po barelu, što je najniža vrijednost nakon 1999. godine. Do decembra 2020. godine su ponovo porasle na 50,0 dolara po barelu. Trend rasta je nastavljen do oktobra 2021. godine kada su cijene sirove nafte dostigle 83,5 dolara po barelu što je maksimum u periodu 2019-2021. U novembru i decembru 2021. godine su blago pale na 81,1 i 74,2 dolara po barelu, respektivno.

Grafikon 1.

Izvor: Prikaz autora na osnovu U.S. Energy Information Administration, www.eia.gov

1.2. Cijene goriva na tržištu BiH

Vlada Federacije BiH je u aprilu 2021. godine donijela Odluku o propisivanju mjera neposredne kontrole cijena utvrđivanjem maksimalne visine marži za naftne derivate¹⁵ kojom je privrednicima koji obavljaju trgovinu na veliko naftnim derivatima propisana maksimalna visina marži u apsolutnom iznosu od 0,06 KM/l, a onima koji obavljaju djelatnost trgovine na malo naftnim derivatima propisana je maksimalna visina marži u apsolutnom iznosu od 0,25 KM/l. Vlada Republike Srpske donijela je, takođe u aprilu 2021. godine, Uredbu o određivanju marže koja se primjenjuje prilikom formiranja cijena naftnih derivata¹⁶. Uredba propisuje maksimalnu visinu marže privrednicima koji obavljaju djelatnost trgovine naftnim derivatima, i to u iznosima istim kao u FBiH: 0,06 KM/l u trgovini na veliko i 0,25 KM/l u trgovini na malo. Pomenute mjere entitetskih vlada nisu obuzdale rast cijena goriva na tržištu BiH zbog snažnog rasta cijena nafte na svjetskom tržištu, koji utiče na formiranje cijena na našem tržištu.

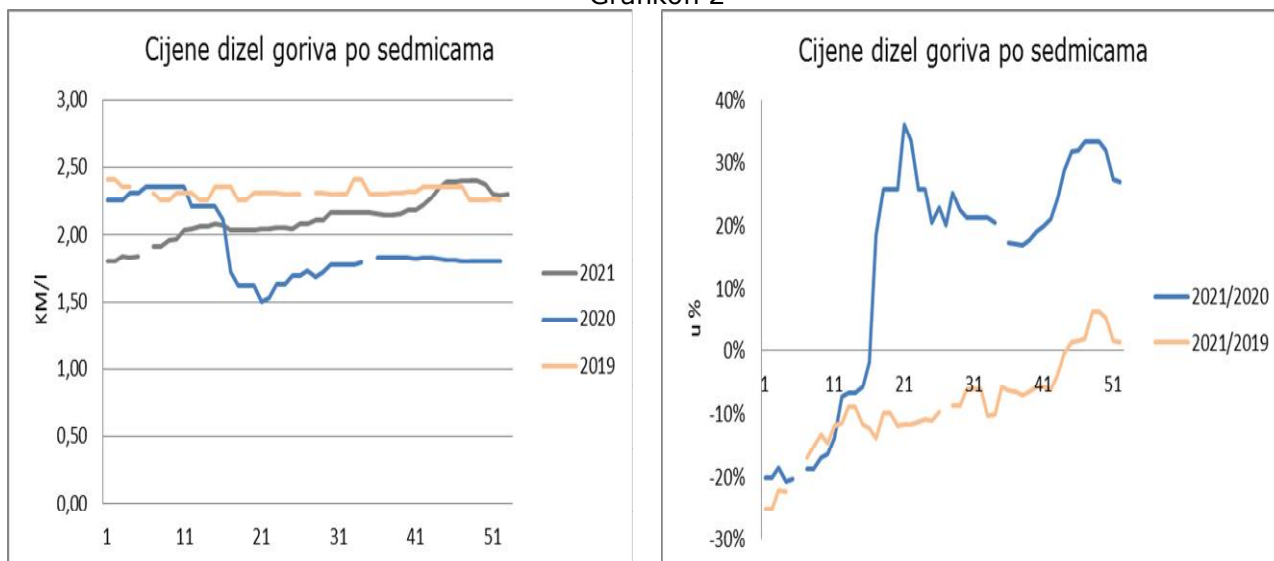
U nastavku je predstavljeno kretanje cijena derivata nafte na tržištu BiH u 2021. godini po sedmicama. Korišteni su podaci *International Road Transport Union*-a, preuzeti sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH.¹⁷ Pošto čitava 2020. godina ne može biti referentna za poređenje, zbog efekata koronavirusa koji su nastupili od proljeća 2020., podaci za 2021. godinu su upoređeni sa 2020. i prethodnom, 2019. godinom, kada su cijene derivata nafte bile relativno stabilne.

¹⁵ Odluka je objavljena 2.4.2021. godine u Službenim novinama Federacije BiH broj 26/21, sa stupanjem na snagu narednog dana od dana objave.

¹⁶ Odluka je objavljena 6.4.2021. godine u Službenom glasniku RS broj 30/21, sa stupanjem na snagu osmog dana od dana objave.

¹⁷ <https://www.komorabih.ba/sektori-i-sluzbe/transport-i-komunikacije/cijene-goriva/>

Grafikon 2

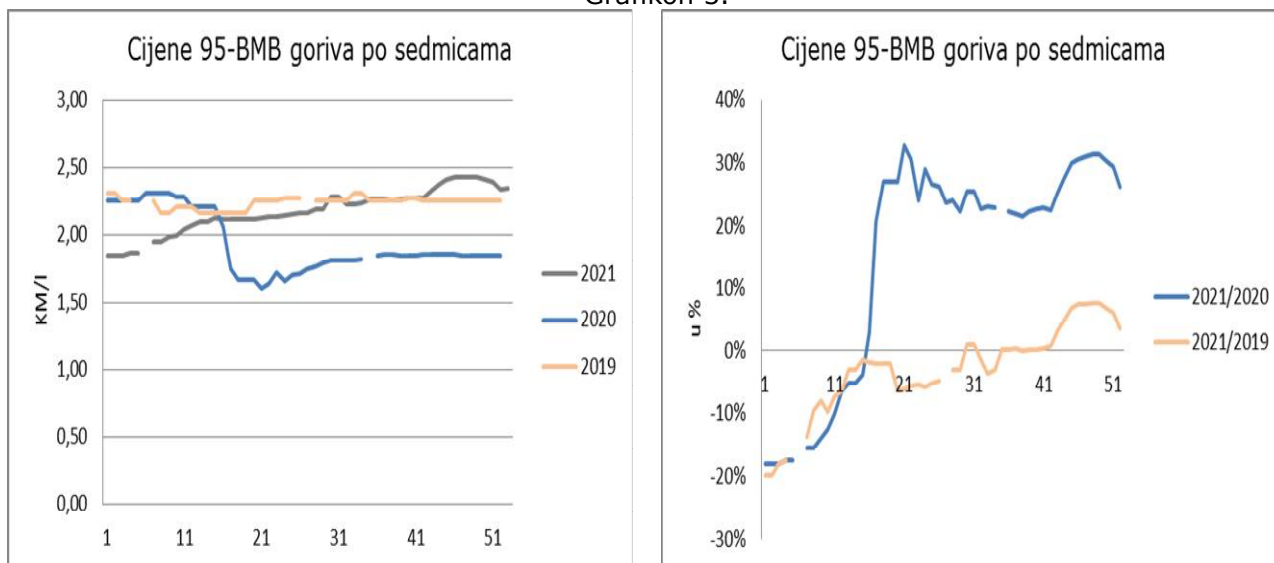
Izvor: Pregled autora na osnovu podataka International Road Transport Union-a, preuzetih sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH, <https://www.komorabih.ba/>

Cijene dizel goriva u 2021. godini su do 17. sedmice (april) bile ispod cijena u 2020. i 2019. godini. Od 17. do 45. sedmice su bile iznad cijena u 2020., a ispod cijena u 2019. godini, a od 45. sedmice (novembar) iznad cijena u obje godine: 2020 i 2019 (Grafikon 2).

Cijene dizel goriva bile su stabilne u 2019. godini, a sedmični prosjeci su se kretali između 2,26 KM/l i 2,41 KM/l. Cijene su bile stabilne sve do kraja 16. sedmice 2020. godine. Od 1. do 6. sedmice 2020. godine su se kretale u rangu od 2,26 KM/l do 2,36 KM/l, a od 7. do kraja 16. sedmice su pale sa 2,36 KM/l do 2,11 KM/l. U 17. sedmici 2020. godine pale su na svega 1,7 KM/l, da bi u 21. sedmici dostigle nivo od svega 1,5 KM/l. Od 22. sedmice 2020. godine je ponovo nastupio trend rasta cijena dizel goriva, a u posljednjoj sedmici su dostigle nivo od 1,8 KM/l. U 2021. su cijene dizel goriva rasle u najvećem broju sedmica, a kada se porede cijene u prvoj i posljednjoj sedmici godine može se zaključiti da su na nivou godine porasle za čak 27,4%, i to sa 1,8 KM/l na 2,3 KM/l.

Cijene BMB 95 goriva imale su sličan trend u periodu 2019-2021. Godina 2019. bila je stabilna po pitanju cijena koje su se kretale u rangu između 2,16 KM/l i 2,31 KM/l. I u prvih 9 sedmica 2020. godine zadržana je stabilnost cijena BMB 95 goriva (2,26-2,31 KM/l), da bi od 10. sedmice, sa pojavom virusa korona, nastupio trend pada cijena. Pad je ispočetka bio blaži, do 2,06 KM/l u 16. sedmici, a zatim strmoglav na 1,6 KM/l u 21. sedmici. Od 22. sedmice 2020. godine (maj) ponovo je nastupio trend rasta cijena, koji je, sa nekoliko manjih izuzetaka, trajao skoro do kraja 2021. godine. U zadnjoj sedmici 2021. godine cijene BMB 95 goriva iznosile su 2,35 KM/l, što je iznad najvišeg sedmičnog nivoa u 2019. godini.

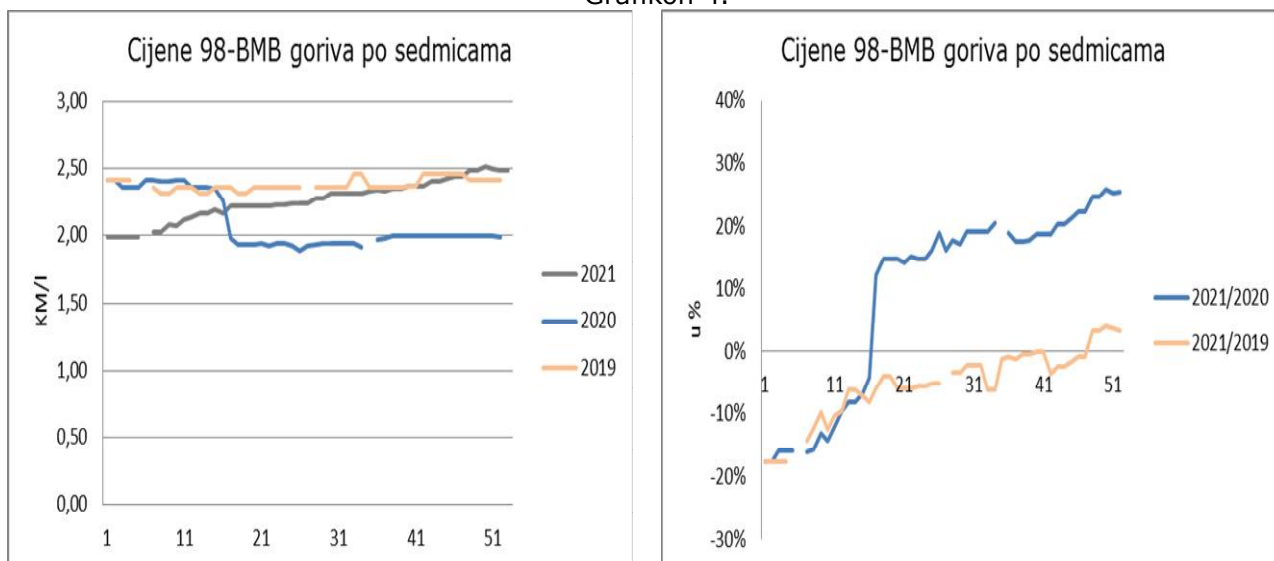
Grafikon 3.

Izvor: Pregled autora na osnovu podataka International Road Transport Union-a, preuzetih sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH, <https://www.komorabih.ba/>

Za **cijene BMB 98 goriva** karakteristični su slični trendovi: stabilnost u 2019. godini pa sve do 11. sedmice 2020. (rang 2,31-2,46 KM/l), trend pada od 12. sedmice 2020. godine na visokih 1,89 KM/l u 26. sedmici 2020. godine, te ponovni trend rasta do 2,49 KM/l u posljednjoj sedmici 2021.

Grafikon 4.

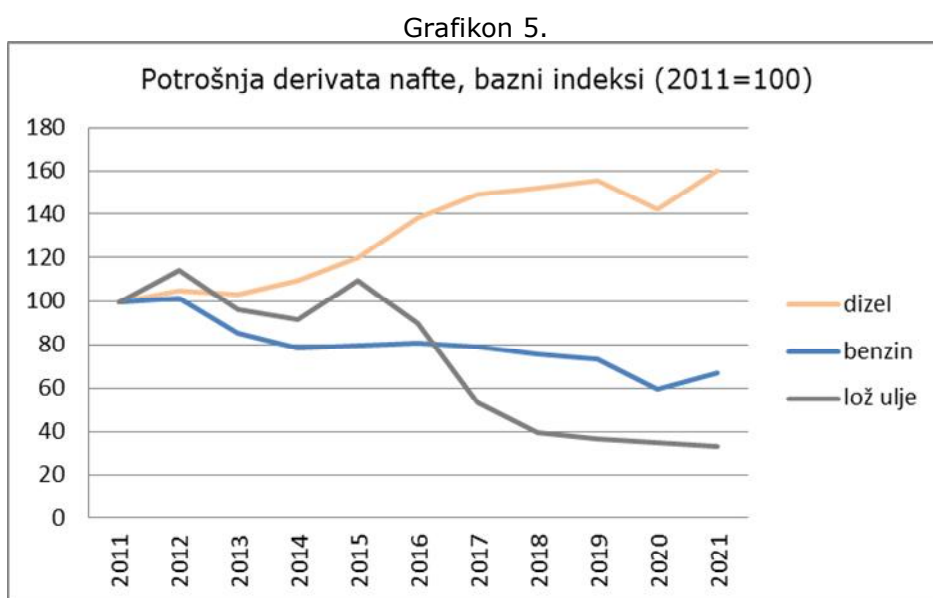
Izvor: Pregled autora na osnovu podataka International Road Transport Union-a, preuzetih sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH, <https://www.komorabih.ba/>

2. Potrošnja derivata u 2021. godini

U ovom dijelu izvršeno je poređenje potrošnje derivata nafte u 2021. godini u odnosu na baznu 2011. godinu, a onda sa potrošnjom u 2019. i 2020. godini. Treba napomenuti da pojam „potrošnja derivata“ u ovom prilogu podrazumijeva količine izračunate od strane autora, te da uključuju količinu uvezenih derivata nafte i količinu domaćih derivata nafte stavljenih u promet. Količine domaćih derivata iz akciznih prijava uzete sa vremenskim pomakom m-1, kako bi osnovica bila ispravno prikazana u skladu sa odredbama Zakona o akcizama u BiH koje se odnose na nastanak obaveze obračunavanja i plaćanja akcize.

2.1. Potrošnja derivata nafte u odnosu na 2011. godinu

Potrošnja derivata nafte u odnosu na baznu, 2011. godinu prikazana je na Grafikonu 5.

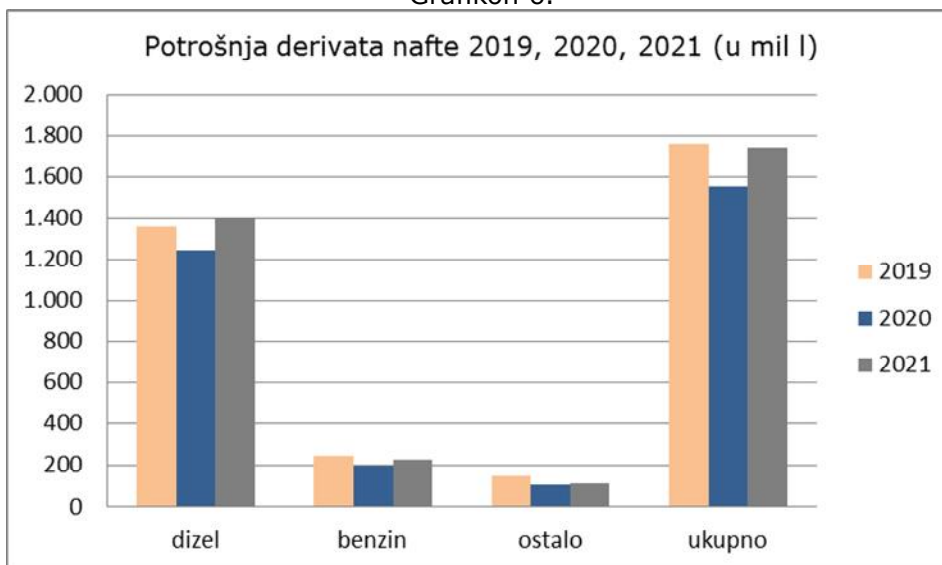
Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka UIO

Ukupna potrošnja derivata nafte (dizel, benzin, lož ulje, kerozin i tečni naftni plin) je u periodu od 2011. do 2021. godine porasla za 27,2%. U istom periodu je potrošnja dizel goriva porasla za visokih 59,9%, dok je potrošnja benzina opala za 32,8%, a lož ulja za čak 66,5%. Pad komponente lož ulja rezultat je efikasnih kontrolnih aktivnosti UIO i mjera entitetskih vlada, kao i smanjenja jaza između cijena dizel goriva i benzina sa jedne strane i lož ulja sa druge, sa početkom primjene novog zakonodavstva od 2018. godine. Razloge rasta dizel goriva i pada benzina u strukturi potrošnje naftnih derivata možemo tražiti u promjenama preferencija potrošnje.

2.2. Potrošnja derivata nafte u odnosu na 2019. i 2020. godinu

U Grafikonu 6. je prikazana potrošnja derivata nafte u 2021. godini i u prethodne dvije godine. Zbog dijela izgubljene potrošnje u 2020. godini, radi efekata virusa korona, ta godina ne može biti referentna za poređenje, pa je osim sa 2020. godinom, potrošnja u 2021. g. upoređena i sa 2019. godinom.

Grafikon 6.

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka UIO

Tako je, u odnosu na 2020. godinu, ukupna potrošnja derivata nafte porasla za čak 12,2%. Rast potrošnje dizel goriva i benzina bio je otprilike na jednakom nivou, 12,5% i 12,8% respektivno. Potrošnja lož ulja i tečnog naftnog plina je, sa druge strane, pala i to za 4,3% i 9,6%, respektivno. Potrošnja kerozina je, zbog izuzetno niske osnovice u 2020. godini, porasla za ogromnih 145,4%. U odnosu na 2019. godinu potrošnja u 2021. godini je porasla jedino u slučaju dizel goriva i to za 2,8%, dok je potrošnja ostalih kategorija derivata opala: benzina za 8,7%, lož ulja za 9,2%, kerozina za 29,7% i tečnog naftnog plina za 28,2%. S obzirom na ogroman ponder dizel goriva u ukupnoj potrošnji, potrošnja ukupnih derivata nafte u 2021. godini opala je za svega 0,8%.

3. Elastičnost potražnje derivata nafte u BiH

U nastavku je predstavljena kalkulacija elastičnosti potražnje za derivatima nafte u BiH, odnosno potražnje dizela i benzina. S obzirom da se radi o supstitutima, analizirana je potrošnja dizel goriva i benzina zajedno. Za kalkulaciju su korišteni podaci UIO o potrošnji derivata, ponderirane cijene na uvozu koje uključuju ponderirani pripadajući iznos akcize i putarine¹⁸, te podatke o bruto društvenom proizvodu u BiH u navedenom periodu.¹⁹ Analizirani su godišnji podaci u periodu od 2005 do 2021. godine, sa izuzetkom 2020. g. koja se smatra nereferentnom zbog efekata virusa korona. Postavljen je model višestruke regresije, gdje je zavisna varijabla (y) „potrošnja dizel goriva i benzina (u mil l)“. Rezultati regresione analize prikazani su u jednačini (1) u Tabeli 1. Koeficijent determinacije R^2 iznosi značajnih 88,54%, što znači da varijabilnost potrošnje dizel goriva i benzina objašnjena sa dinamikom BDP-a i cijena u navedenom regresionom modelu iznosi taj procenat. P-vrijednost za varijablu BDP iznosi nula, a za varijablu ponderirane cijene 0,01, što znači da su obje nezavisne varijable važne za model (obje varijable su signifikantne na nivou pouzdanosti od 5%).²⁰

¹⁸ U regresionom modelu je uzeta navedena serija podataka (izračun autora na osnovu podataka UIO) jer su podaci o cijenama na tržištu na stranici Vanjskotrgovinske komore BiH dostupni tek od 2019. godine.

¹⁹ Podaci Agencije za statistiku BiH za period 2005-2020, te projekcija DEP-a za 2021 iz septembra 2021.

²⁰ P-vrijednost je najmanji nivo signifikantnosti pri kojem možemo odbaciti nultu hipotezu. Nulta hipoteza je podržavana hipoteza koja se drži istinitom, sve dok ne postoje dovoljni dokazi za suprotno (u našem slučaju nultom hipotezom se pretpostavlja da nezavisna varijabla nema uticaja na zavisnu).

Tabela 1.

Varijabla	
Intercept	718,2754
BDP (u mil KM)	0,0329
p.p. cijena na uvozu sa pond. akcizom i putarinom (KM/l)	-166,9622
R ²	88,54%
R ² korig	86,78%
Standardna greška procjene	63,76
F- test	50,21
Broj posmatranja	16
Nivo pouzdanosti	0,05

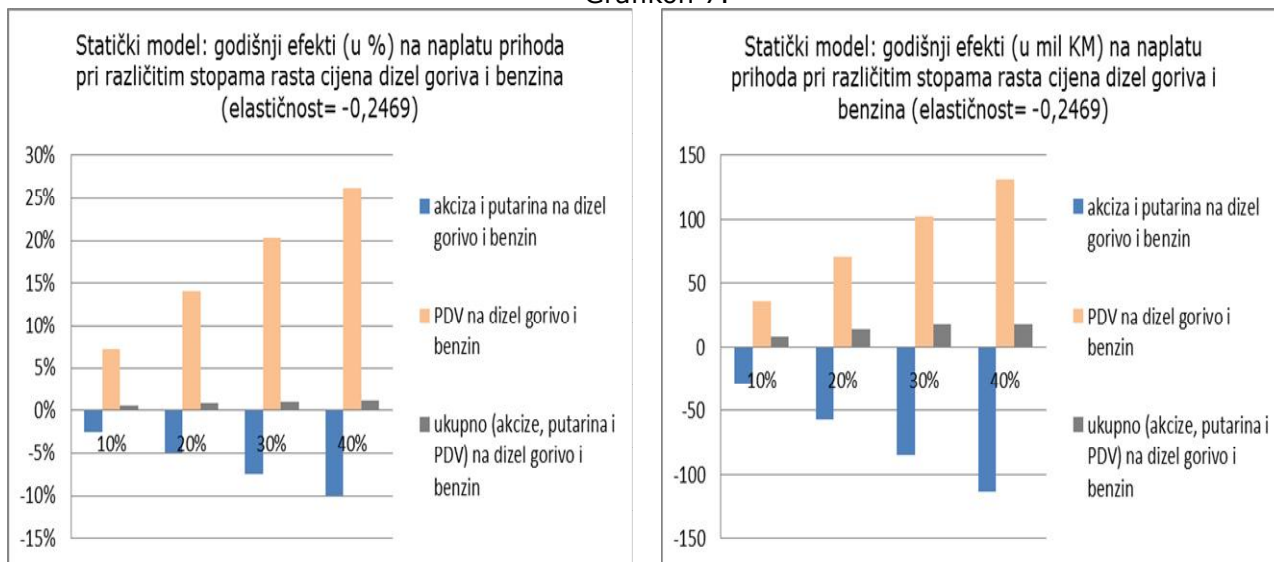
Na osnovu rezultata iz prikazanog modela višestruke regresije i formule za izračun elastičnosti potražnje²¹ može se izračunati da je prosječna elastičnost potražnje za derivatima nafte (dizel i benzin) u BiH u periodu 2005-2021 iznosila oko -0,2469%. To znači da bi rast cijena od 10% doveo do pada potrošnje dizel goriva i benzina za oko 2,469%, pri ostalim neizmijenjenim faktorima.

3.1. Rezultati simulacije statičkog modela – efekti rasta cijena derivata na prihode

U nastavku su predstavljeni rezultati simulacije **statičkog modela**, na osnovu sljedećih podataka:

- 1) potrošnja dizel goriva i benzina iz 2021. godine (podaci UIO);
- 2) prosjek sedmičnih cijena dizel goriva i benzina na tržištu BiH (podaci *International Road Transport Union-a*, preuzeti sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH);
- 3) izračunata elastičnost na osnovu gore predstavljenog regresionog modela.

Grafikon 7.

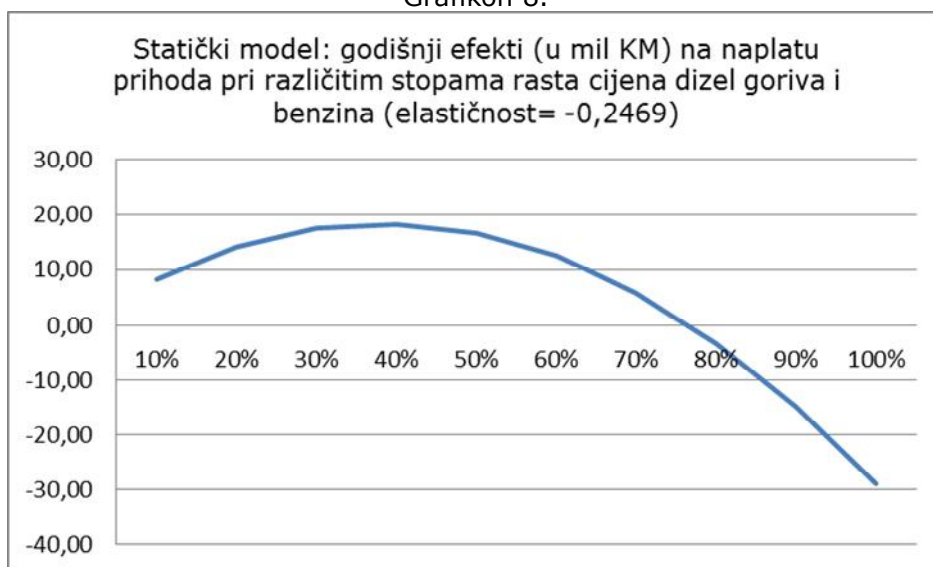
Izvor: Kalkulacija autora na osnovu regresionog modela (Tabela 1) i podataka o potrošnji derivata (UIO) i cijenama u 2021. godini (*International Road Transport Union*, preuzetih sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH)

²¹ Elastičnost je izračunata na osnovu formule za izračun elastičnosti pomoću regresionog modela (odnos prosjeka cijena i količina iz posmatranog perioda pomnožen sa koeficijentom uz cijene iz regresionog modela).

Pretpostavka je da se izračunata cjenovna elastičnost iz regresionog modela na osnovu dostupnih podataka o ponderiranim cijenama dizel goriva i benzina na uvozu (koje uključuju ponderirani pripadajući iznos akcize i putarine) može primijeniti na simulaciju koja koristi tržišne cijene dizel goriva i benzina.

Statički model podrazumijeva da svi drugi faktori u ekonomiji ostaju neizmijenjeni. U našem regresionom modelu to je visina BDP-a. Na x osi Grafikona 7. su predstavljene različite proizvoljne stope rasta cijena dizel goriva i benzina u odnosu na prosjeke iz 2021. godine. Na y osi su predstavljeni efekti na naplatu prihoda od indirektnih poreza (u % lijevo, u mil KM desno). Iz grafikona se može zaključiti da bi se, prema prezentovanom statičkom modelu, negativni efekti na naplatu akciza na dizel gorivo i benzin i putarine zbog pada količina, nadoknadili pozitivnim efektima u vidu više naplate od pripadajućih prihoda od PDV-a, tako da bi ukupni efekti bili otprilike neutralni (u rangu 0-20 mil KM, pri rastu cijena u rangu 1-75%). To je očekivano s obzirom na neelastičnost potražnje derivata i činjenice da se akcize na derivate nafte i putarina naplaćuju na količinu, a PDV na vrijednost, koja u ovom slučaju raste više od pada količine potrošnje. Prema navedenoj simulaciji, ukupni efekti bi prešli u negativnu zonu na nivou rasta cijena iznad 76% (Grafikon 8).

Grafikon 8.

Izvor: Simulacija autora na osnovu regresionog modela (Tabela 1) i podataka o potrošnji derivata (UIO) i cijenama u 2021. godini (*International Road Transport Union*, preuzetih sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH)

Navedeni efekti odnose se isključivo na pripadajuće prihode po osnovu potrošnje dizel goriva i benzina.²² Treba imati na umu važnu činjenicu da bi, u uslovima neizmijenjenih ograničenih raspoloživih dohodaka stanovništva, potražnja za ostalim dobrima mogla opasti pri rastu cijena derivata, a to bi se odrazilo na smanjenje naplate prihoda od PDV-a po drugim osnovama.

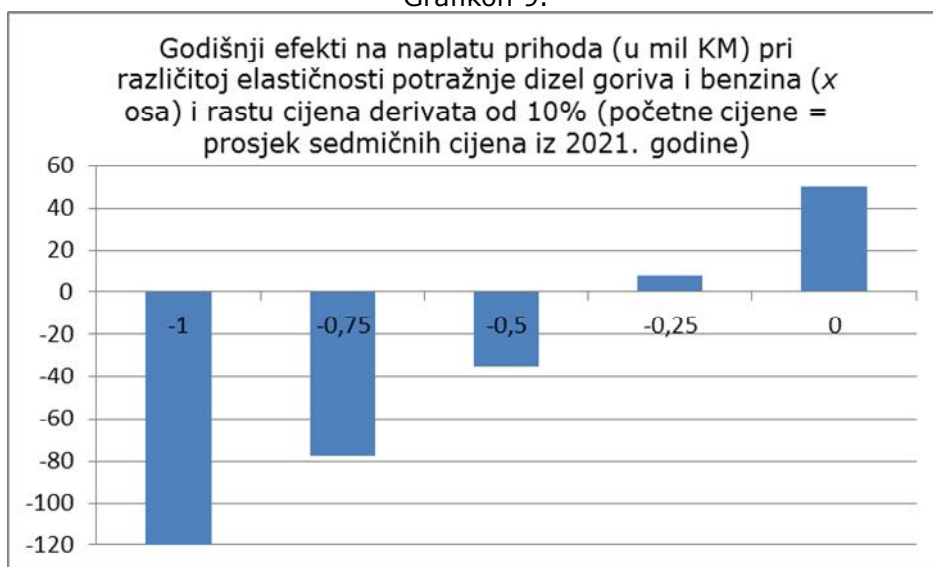
²² Nisu uključeni efekti po osnovu poreza na lož ulje, kerozin i tečni naftni plin.

3.2. Rezultati simulacije statičkog modela – efekti rasta cijena derivata na prihode pri različitim visinama elastičnosti potražnje

Efekti na prihode prikazani u Grafikonu 7. su izračunati prema prosječnoj elastičnosti iz regresionog modela za period 2005-2021. Treba napomenuti da godišnja elastičnost može odstupati od prosjeka, a prema nekim istraživanjima (Goodwin et al., 2004)²³ **dugoročna cjenovna elastičnost potrošnje goriva je viša od kratkoročne** (prosječno oko -0,6).

Stoga su u nastavku prikazani efekti na prihode pri različitim nivoima elastičnosti potražnje (Grafikon 9). Ukupni efekti u našoj simulaciji bi bili veći i pozitivni ukoliko bi početne cijene dizel goriva i benzina bile više, te ukoliko bi elastičnost potražnje bila bliže nuli. U hipotetičkim uslovima potpuno neelastične potražnje (elastičnost = 0), naplata akciza i putarine ostala bi jednaka pri rastu cijena, dok bi, zbog više oporezovane vrijednosti rasla naplata PDV-a. U takvim uslovima bi rast cijena od 10% doveo do neizmijenjene naplate akciza i putarine, te rasta pripadajućih prihoda od PDV-a za 10%, a ukupnih pripadajućih prihoda za 3% ili za 50,3 mil KM. Druga krajnost bi bila jedinična elastičnost (elastičnost = -1), kada bi prema našem modelu, rast cijena od 10% doveo do pada količina dizel goriva i benzina (te i akciza i putarine) za isti procenat, pada pripadajućih prihoda od PDV-a za 1%, te pada ukupnih pripadajućih prihoda za 7,3% ili za 120 mil KM.

Grafikon 9.

Izvor: Simulacija autora na osnovu regresionog modela (Tabela 1) i podataka o potrošnji derivata (UIO) i cijenama u 2021. godini (*International Road Transport Union*, preuzetih sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH)

²³ Goodwin P., Hanly M. and Dargay J. (2004) Elasticities of Road Traffic and Fuel Consumption with Respect to Price and Income: A Review, *Transport Reviews*

4. Zaključci

Iz ovog priloga možemo izvući sljedeće zaključke:

- Sedmične cijene dizel goriva i benzina na tržištu BiH imale su rastući trend od početka do kraja 2021. godine, a godišnji prosjeci sedmičnih cijena bili su na nivou ispod prosjeka 2019. godine i iznad prosjeka 2020. godine.
- Ukupna potrošnja derivata nafte u 2021. godini porasla je za visokih 12,2% u odnosu na 2020. godinu (sa otprilike jednakim stopama rasta potrošnje dizel goriva i benzina), a opala je za 0,8% u odnosu na 2019. godinu (gdje je potrošnja dizel goriva zabilježila rast od 2,8%, a potrošnje benzina pad od 8,7%).
- Na osnovu rezultata iz postavljenog modela višestruke regresije u periodu 2005-2021 izračunata je prosječna elastičnost potražnje za dizel gorivo i benzin (zajedno) u iznosu od -0,2469%.
- Izračunato je da bi se, u slučaju rasta cijena dizel goriva i benzina u odnosu na prosjek iz 2021. godine, **uz ostale neizmijenjene uslove** (BDP), negativni efekti na naplatu akciza na dizel gorivo i benzin i putarine zbog pada količina, nadoknadili pozitivnim efektima u vidu više naplate od pripadajućih prihoda od PDV-a, tako da bi ukupni efekti bili otprilike neutralni (rast 0-20 mil KM pri rastu cijena do 75%, sa prelaskom efekata u negativnu zonu sa rastom cijena iznad tog nivoa).
- Na osnovu istraživanja drugih autora, prema kojima je dugoročna elastičnost viša od kratkoročne, ukupni efekti na naplatu prihoda dugom roku bili bi negativni i pri niskim stopama rasta cijena dizel goriva i benzina.

Analiza naplate prihoda od akciza na pivo

(piše: Mirjana Popović, stručni savjetnik - makroekonomista)

1. Politika oporezivanja piva u BiH

Akcizni proizvodi u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: BiH) i politika njihovog oporezivanja definisani su Zakonom o akcizama u BiH iz 2009. godine (u daljem tekstu: Zakon)²⁴. Ovaj Zakon je od 2009. godine izmijenjen i dopunjen tri puta, dva puta u 2014. godini, te jednom u 2017. godini. Izmjene Zakona iz 2014. godine odnosile su se na oporezivanje duvanskih prerađevina²⁵ i bezalkoholnih pića, piva i vina²⁶, dok su se izmjene Zakona iz 2017. godine odnosile na oporezivanje derivata nafte²⁷. Prihodi po osnovu akciza uplaćuju se na Jedinstveni račun Uprave za indirektno oporezivanje, a njihova raspodjela vrši se u skladu sa [Zakonom o uplatama na jedinstveni račun i raspodjeli prihoda](#)²⁸.

Uz porez na dodatnu vrijednost, pivo se u Bosni i Hercegovini i u Evropskoj uniji dodatno oporezuje akcizom. Pivom se smatra osvježavajuće pjenušavo piće dobiveno od vode, ječmenog slada, kvasca, nezaslađenih žitarica i hmelja, bez obzira na koncentraciju alkohola u pivu. Ciljevi primjene akciza na pivo, kao i ciljevi primjene akciza na druge akcizne proizvode, jesu smanjenje konzumiranja piva iz zdravstvenih, socijalnih i ekonomskih razloga potrošača, smanjenje svih vanjskih²⁹ troškova nastalih pojačanom potrošnjom alkohola, te smanjenje ukupnih društvenih³⁰ troškova. Porezi i prihodi na alkohol u značajnoj mjeri variraju od zemlje do zemlje tako da ne postoji jedinstveno mišljenje ili pravilo o iznosu akcize na pivo. S obzirom da su razlike u primjenjenim stopama akcize po pojedinim zemljama velike, to ukazuje na različitost u utemeljenju sistema oporezivanja. Iako oporezivanje piva, kao što je navedeno, generiše socijalne, zdravstvene i ekonomske aspekte, osnovni cilj uvođenja akciza može se pripisati povećanju javnih prihoda, te su uglavnom ekonomski ili fiskalni učinci osnovni, odnosno glavni razlozi uvođenja ovih poreza.

Pregled izmjena zakonodavstva u oblasti piva koje su u primjeni od 01. septembra 2014. godine prikazan je u nastavku.

Obuhvat akciznih proizvoda prema izmijenjenom Zakonu prikazan je u Okviru 1.

²⁴ „Službeni glasnik BiH“, broj 49/09

²⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj 49/14

²⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj 60/14

²⁷ „Službeni glasnik BiH“, broj 91/17

²⁸ „Službeni glasnik BiH“, br. 55/04 i 34/07

²⁹ Vanjski troškovi mogu biti svi indirektni troškovi prouzrokovani konzumacijom alkohola pa samim tim i piva, kao što su automobilske nesreće prouzrokovane vožnjom u pijanom stanju u kojima može da nastrada neka druga osoba, štete na tuđoj imovini ili nasilje.

³⁰ Indirektan vanjski ili ukupni društveni trošak može da bude medicinsko liječenje problema uzrokovanih alkoholom koji se pokriva iz javnih sredstava, te uticaj na porezni sistem, budući da potrošnja alkohola može imati posljedice na potrošačev dohodak i potrošnju.

Okvir 1. Akcizni proizvodi

Član 4.
(Akcizni proizvodi)

- a) naftni derivati;
- b) duvanske prerađevine;
- c) bezalkoholna pića;
- d) alkohol, alkoholna pića i voćna prirodna rakija;
- e) **pivo** i vino;
- f) kahva;
- g) biogorivo i biotečnosti.

Izvor: Zakon o akcizama u BiH³¹

U Članu 18. Zakona definisani su iznosi akcize na bezalkoholna pića, pivo i vina. Promijenjena je stopa akcize na pivo sa 0,20 KM/l na 0,25 KM/l. Pregled akciznih stopa prema važećoj legislativi prikazan je u Okviru 2.

Okvir 2. Iznosi akcize za pivo

Član 18.
(Iznosi akcize za bezalkoholna pića, pivo i vina)

- a) bezalkoholna pića 0,10 KM
- b) **pivo 0,25 KM**
- c) vino 0,25 KM

Izvor: Zakon o akcizama u BiH³²

BiH je od 1. septembra 2014. godine, izmjenama Zakona o akcizama, uvela diferencirane stope akciza na pivo. U skladu sa izmjenama Zakona, akciza na promet piva plaća se 0,25 KM/l. Izuzetno, proizvođač piva čija je prosječna proizvodnja u prethodne tri godine manja od 400.000 hl, akcizu plaća 0,20 KM/l, kao i uvoznici piva pod uslovom da je pivo nabavljeno od proizvođača čija je prosječna proizvodnja u prethodne tri godine manja od 400.000 hl. Izmjenom Zakona, dotadašnja standardna stopa akcize od 0,20 KM/l, postala je niža stopa. Imajući u vidu zakonski prag godišnje proizvodnje kao i druge uslove za ostvarenje prava na nižu stopu akcize, očekivalo se da će se niža stopa primjenjivati na domaća piva, a viša na uvozna piva, što bi domaće proizvođače piva stavilo u povoljniji položaj. Međutim, obim proizvodnje Banjalučke pivare, kao najvećeg industrijskog proizvođača piva u BiH, vrlo brzo je premašio propisani prag za primjenu niže stope akcize, stavljajući ovu pivaru u neravnopravan položaj u odnosu na ostalu domaću konkurenciju. Posebno, u uslovima dejstva negativnih posljedica pandemije korona virusa, koje je dodatno otežalo poslovanje poslovnim subjektima iz BiH, Banjalučka pivara je u 2020. godini imala pad volumena, ostvarivši proizvodnju nižu od 400.000 hl. Obračun akcize na pivo detaljnije je propisan članovima 22a³³ i 23³⁴ Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o primjeni Zakona o akcizama u BiH³⁵.

³¹ „Službeni glasnik BiH“, br. 49/09

³² „Službeni glasnik BiH“, broj 49/09, izmjena broj 60/14

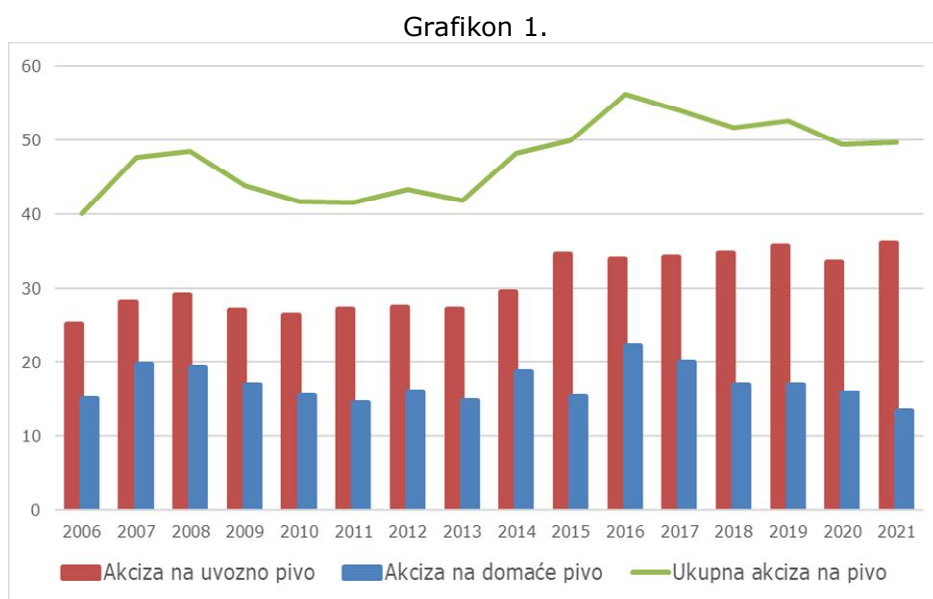
³³ Članom 22a. Pravilnika, definisano je pravo obračuna akcize u iznosu od 0,20 KM/l proizvođačima piva koji su u svojim evidencijama iskazali prosječnu godišnju proizvodnju manju od 400.000 hl na nivou prethodne tri kalendarske godine. Proizvođač piva za kojeg nisu protekle tri godine od početka proizvodnje piva, prosječnu proizvodnju na godišnjem nivou utvrđuje na osnovu broja kalendarskih godina u kojima je vršio proizvodnju. Ukoliko se kontrolom iskazanih podataka utvrdi da proizvođač nije imao pravo na manju stopu akcize, isti je dužan platiti razliku akcize od 0,05 KM/l na količinu piva oporezovanu akcizom za koju je korištena niža stopa, sa pripadajućom zakonskom zateznom kamatom.

³⁴ Članom 23. Pravilnika, definisano je obračunavanje akcize na proizvode koji se uvoze. Uvoznik piva ostvaruje pravo na primjenu niže stope akcize u iznosu od 0,20 KM/l pod uslovom da u carinskom postupku priloži izjavu proizvođača ovjerenu

2. Godišnje kretanje prihoda od akciza na pivo

Iako ukupni prihodi od akciza imaju značajno učešće u ukupnim prihodima od indirektnih poreza i bruto domaćem proizvodu, ukupni prihodi od akciza na pivo učestvuju od 3,3% do 5,2% u ukupnim prihodima od akciza na godišnjem nivou u periodu 2006-2021. godina.

U grafikonu 1 prikazano je kretanje godišnje naplate prihoda od akciza na pivo tokom perioda 2006-2021. godina, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Prikazana je godišnja naplata ukupnih prihoda od akciza na pivo u posmatranom vremenskom periodu, kao i godišnja naplata prihoda od akciza razdvojena po komponentama – prihodi od akciza na uvozno pivo i prihodi od akciza na domaće pivo.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Godišnje kretanje u naplati ukupnih prihoda od akciza na pivo u prikazanom vremenskom periodu obilježeno je globalnim faktorima poput dva šoka, te izmjenama Zakona. Tako je, na kretanje ukupnih prihoda od akciza na pivo uticala svjetska ekonomsko-financijska kriza koja se može okarakterisati kao prvi značajniji šok u posmatranom petnaestogodišnjem periodu, nakon čega su u 2014. godini uslijedile izmjene u zakonskoj regulativi, te pojava pandemije Covid-19 koja je drugi globalni šok koji je uticao na naplatu ovih prihoda.

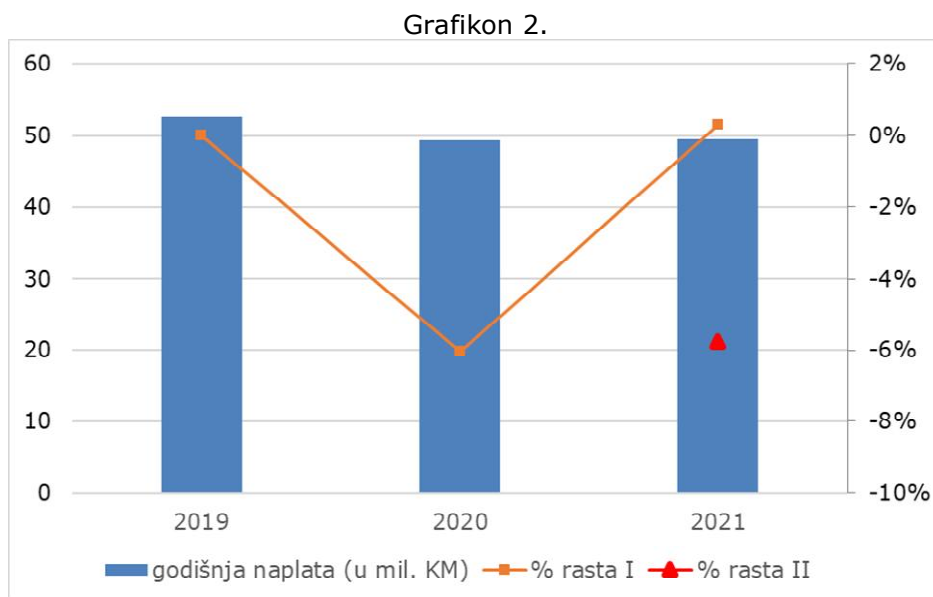
2.1. Godišnje kretanje ukupnih prihoda od akciza na pivo

S obzirom na aktuelnost drugog šoka od kojeg se globalna svjetska ekonomija, kao i ekonomija BiH još uvijek oporavlja, a koji je prouzrokovan pojavom pandemije Covid-19, te mjerama u borbi protiv širenja virusa, fokus godišnje analize je trogodišnji period 2019-2021. godina (grafikon 2). Grafikonom je prikazano kretanje trogodišnje naplate ukupnih prihoda od akciza na pivo, u

od strane organa nadležnog za obračun i naplatu akcize zemlje izvoznika, o proizvedenim količinama piva u hektolitrima u prethodne tri kalendarske godine. Na osnovu podataka, carinska ispostava prihvaćene dokumente evidentira i ovjerava sa naznakom kalendarske godine za koju je dokument važeći nakon čega original zadržava, a ovjerenu kopiju uručuje uvozniku, koju uvoznik prilaže na uvid u svim sljedećim uvozima piva od tog proizvođača. Ukoliko se naknadnom kontrolom utvrdi netačnost podataka u izjavi proizvođača na temelju kojeg je ostvareno pravo na manju stopu akcize, uvoznik je dužan platiti razliku akcize od 0,05 KM/l na količinu uvezenog piva za kojeg su dati netačni podaci.

³⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj 74/14

milijonima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala)³⁶.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

U 2020. godini zabilježen je trend opadanja u naplati ukupnih prihoda od akciza na pivo u odnosu na 2019. godinu za 6,0% (grafikon 2, % rasta I). Blagi oporavak ovih prihoda za 0,3% zabilježen je u 2021. godini u odnosu na 2020. godinu (grafikon 2, % rasta I), dok se negativan trend zadržao u odnosu na 2019. godinu, te su ovi prihodi u 2021. godini za 5,7% ispod naplate u 2019. godini (grafikon 2, % rasta II). Nominalna naplata ukupnih prihoda od akciza na pivo u 2021. godini je na nivou naplate u 2014. godini kada su povećane stope akcize, odnosno kada je uvedena diferencirana akciza zavisno od godišnje proizvodnje piva.

Pored kretanja ukupnih prihoda od akciza na pivo u trogodišnjem periodu, u nastavku je prikazana analiza kretanja prihoda od akciza na pivo po komponentama (uvozna i domaća akciza) u istom periodu, koja pruža detaljniju sliku o preferencijama potrošača i uticaju drugih vanjskih faktora.

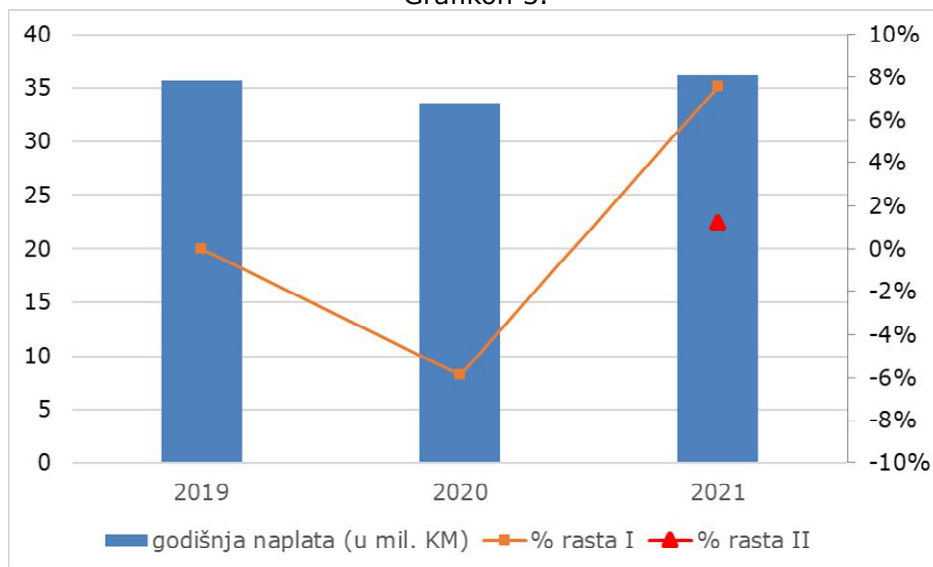
2.2. Godišnje kretanje prihoda od akciza na uvozno pivo

Količina piva koja se uvozi u BiH značajno je veća od količine piva koja se proizvodi u BiH. Najveće količine piva uvoze se iz Srbije i Hrvatske. Grafikonom 3 prikazano je kretanje trogodišnje naplate prihoda od akciza na uvozno pivo, u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala)³⁷.

³⁶ 2019. godina korištena kao baza

³⁷ 2019. godina korištena kao baza

Grafikon 3.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Pojava virusa korona, neizvjesnost od nepoznatog virusa, te mjere uvedene u borbi protiv širenja virusa i suzdržavanje od potrošnje, doveli su do pada prihoda od akciza na uvozno pivo u 2020. godini za 5,9% u odnosu na prethodnu 2019. godinu (grafikon 3, % rasta I). Popuštanje mjera i otvaranje granica dovelo je do historijskog maksimuma u naplati prihoda od akciza na uvozno pivo u 2021. godini koja je za 7,6% veća u odnosu na prethodnu 2020. godinu (grafikon 3, % rasta I), te za 1,3% veća u odnosu na godinu prije pojave pandemije, odnosno 2019. godinu (grafikon 3, % rasta II).

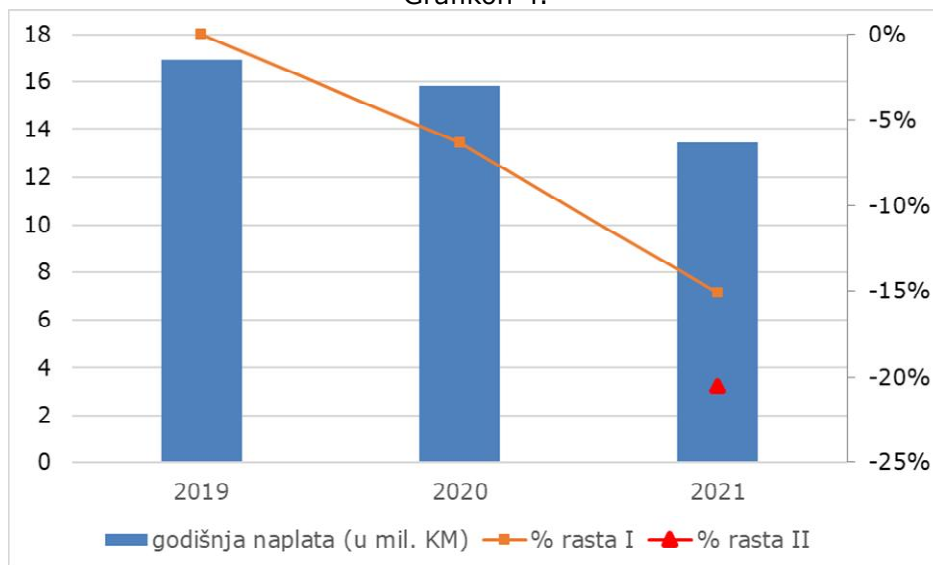
Osnovni razlog povećanja prihoda od akciza na pivo iz uvoza u posljednjih nekoliko godina može se pripisati preferencijama potrošača, velikom paletom ponude piva iz uvoza, te nižom cijenom uvoznog piva kao nelojalnom konkurencijom u odnosu na domaće proizvođače. Godinama unazad, a prije trenutne inflacije na globalnom nivou, bilježi se pad cijena uvoznog piva, iako uslovi na tržištu nisu bili pogodni za ovo smanjenje.

2.3. Godišnje kretanje prihoda od akciza na domaće pivo

Pored drugih sirovina, veliki značaj za proizvodnju kvalitetnog piva ima kvalitet vode tako da BiH ima preduslove za dobar kvalitet ovog proizvoda. Takođe, postoje značajni potencijali za inovacije u lancu vrijednosti proizvodnje piva u zemlji, posebno u tehnološkom procesu proizvodnje. Pivare koje posluju u BiH su uglavnom industrijskog tipa i posjeduju vlastite laboratorije i razvojne timove. Međutim, u posljednje vrijeme, sve je više malih zanatskih "kraft" pivara koje zbog kvaliteta, različitih aroma, različite gorčine, te različitosti u količini alkohola u odnosu na industrijsko pivo, postaju sve popularnije na domaćem tržištu. Bez obzira na to, prihodi od akciza na domaće pivo u trogodišnjem periodu, 2019-2021. godina, imaju tendenciju pada. Grafikonom 4 prikazano je kretanje trogodišnje naplate prihoda od akciza na domaće pivo, u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala)³⁸.

³⁸ 2019. godina korištena kao baza

Grafikon 4.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Tako je, u 2021. godini zabilježena naplata prihoda od akciza na domaće pivo manja za 15,1% u odnosu na prethodnu 2020. godinu (grafikon 4, % rasta I), te manja za 20,5% u odnosu na 2019. godinu (grafikon 4, % rasta II). U 2020. godini, prihodi od akciza na domaće pivo bili su manji za 6,4% u odnosu na 2019. godinu (grafikon 4, % rasta I). Osnovni razlog pada prihoda od akciza na domaće pivo u posljednjih nekoliko godina jeste pad obima proizvodnje domaćeg piva kao i pad njegove potrošnje kod domaćeg stanovništva. Uzrok pada potrošnje domaćeg piva jesu navike i preferencije potrošača bez obzira na mnoge kampanje pod sloganom "kupujemo domaće", posebno u periodu trajanja najrigoroznijih mjera uvedenih u borbi protiv širenja virusa korona. Trend zanatskog "kraft" piva čija popularnost raste na evropskom i svjetskom tržištu, nije uspostavio široku distributivnu mrežu u BiH, te na taj način povećao prodaju svog proizvoda koja bi uticala na povećanje ovih prihoda.

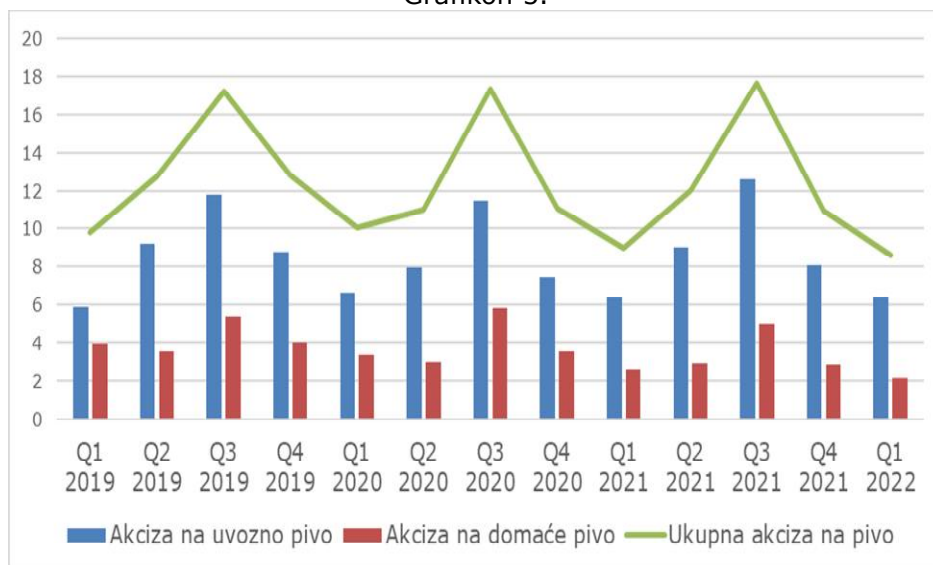
3. Kvartalno kretanje prihoda od akciza na pivo

Ciljevi kvartalne analize prihoda od akciza na pivo su višestruki. Pored analize uticaja pandemije i uticaja mjera preduzetih u cilju suzbijanja širenja virusa na naplatu ukupnih prihoda od akciza na pivo i naplatu prihoda od akciza na pivo po komponentama, ciljevi analize su razumjevanje trenutnog stanja, preferencija potrošača, sezonskog uticaja na prodaju, tj. konzumaciju piva, te budućeg očekivanja uz zadržavanje postojećih politika.

Grafikonom 5 prikazano je kvartalno kretanje prihoda od akciza na pivo za navedeni period u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Kvartalna dinamika kretanja ukupnih prihoda od akciza na pivo, kao i prihoda od akciza na pivo po komponentama – prihodi od akciza na uvozno pivo i prihodi od akciza na domaće pivo, prikazana je za period od prvog kvartala (Q1) 2019. godine do prvog kvartala (Q1) 2022. godine³⁹.

³⁹ Posljednji raspoloživi podaci

Grafikon 5.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Podaci prikazuju sezonski trend u naplati ukupnih prihoda od akciza na pivo koji je posljedica vremenskih uslova, te je najveća potrošnja piva zabilježena u trećim kvartalima, odnosno u ljetnim mjesecima. Kako je pivo najpopularnije alkoholno piće na svijetu te je, nakon vode i čaja treće najpopularnije piće uopće, iz grafikona je uočljivo da se u BiH najviše konzumira kada su visoke temperature, te stanovništvo poseže za osvježenjem. Nakon što su prethodne dvije sezone bile pogođene pandemijskim talasima i povremenim zatvaranjima koja su uslijedila kao posljedica mjera u borbi protiv virusa korona, očekivanja su da će ovo ljeto prodaja piva biti veća što će uticati na povećanje prihoda od akciza na pivo u trećem kvartalu tekuće godine.

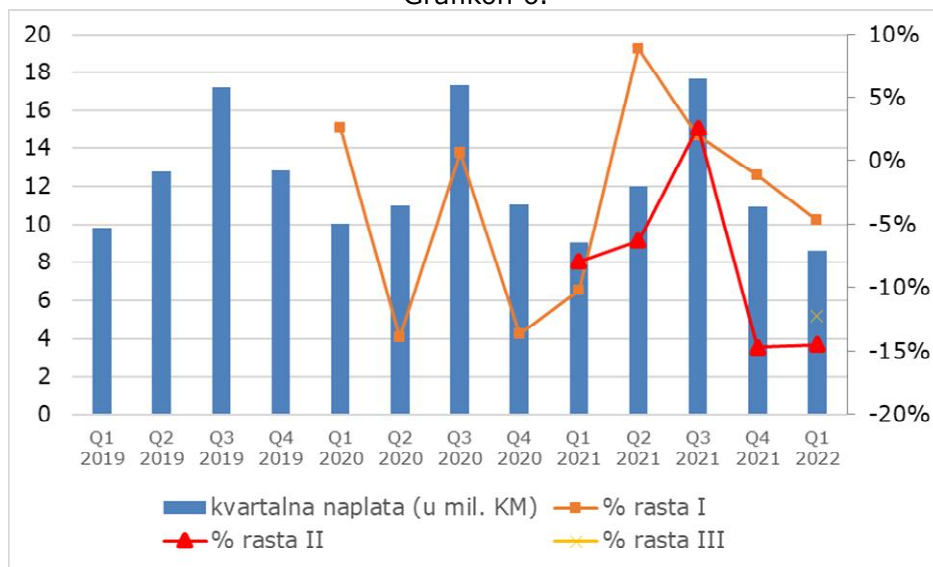
3.1. Kvartalno kretanje ukupnih prihoda od akciza na pivo

Grafikonom 6 prikazano je kvartalno kretanje naplate ukupnih prihoda od akciza na pivo, u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala), za period Q1 2019 – Q1 2022. godine⁴⁰.

Analizom kvartalnih kretanja ukupnih prihoda od akciza na pivo u prvim kvartalima u posmatrane četiri godine, najveća naplata zabilježena je u prvom kvartalu 2020. godine koja je za 2,6% veća u odnosu za isti period 2019. godine (grafikon 6, % rasta I). U prvom kvartalu 2021. godine došlo je do pada ovih prihoda za 10,3% u odnosu na isti period 2020. godine (grafikon 6, % rasta I). Prvi kvartal 2020. godine, kao period početka pojave pandemije Covid-19 u BiH u kojem još uvijek nisu bile uvedene rigorozne mjere u borbi protiv širenja virusa, imao je rastući trend koji je prekinula pojava virusa uzrokujući pad ovih prihoda. U prvom kvartalu 2022. godine zabilježen je pad u naplati ukupnih prihoda od akciza na pivo za 4,7% u odnosu na prvi kvartal 2021. godine (grafikon 6, % rasta I), za 14,5% u odnosu na prvi kvartal 2020. godine (grafikon 6, % rasta II), te za 12,2% u odnosu na prvi kvartal 2019. godine (grafikon 6, % rasta III).

⁴⁰ 2019. godina korištena kao baza

Grafikon 6.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Kao posljedica mjera u borbi protiv pandemije, naplata ukupnih prihoda od akciza na pivo u drugim kvartalima bilježi najveći pad za 13,9% u drugom kvartalu 2020. godine u odnosu na drugi kvartal prethodne godine (grafikon 6, % rasta I). Pad je zabilježen u kvartalu u kojem su mjere ograničavanja i prestanak rada ugostiteljskih objekata, zabrana i ograničavanje kretanja i okupljanja bile najrigoroznije te značajno uticale na naplatu ovih prihoda. Drugi kvartal 2021. godine bilježi oporavak u naplati ukupnih prihoda od akciza na pivo na kvartalnom nivou u odnosu na isti period prethodne godine za 8,8%, međutim u odnosu na isti period prije pandemije i dalje je u padu za 6,3% (grafikon 6, % rasta II).

Kretanje ukupnih prihoda od akciza na pivo u trećim kvartalima u posmatrane tri godine ima rastući trend. Iako su ovi prihodi, zbog sezonskog karaktera, najveći u trećim kvartalima, njihova naplata u trećem kvartalu 2020. godine ukazuje na brz oporavak od mjera u borbi protiv pandemije kada je u pitanju ovaj akcizni proizvod. Tako su, ukupni prihodi od akciza na pivo u trećem kvartalu 2020. godine za 0,6% veći u odnosu na isti period 2019. godine (grafikon 6, % rasta I), dok su u trećem kvartalu 2021. godine veći za 1,9% u odnosu na treći kvartal 2020. godine (grafikon 6, % rasta I), odnosno za 2,6% veći u odnosu na treći kvartal 2019. godine (grafikon 6, % rasta II).

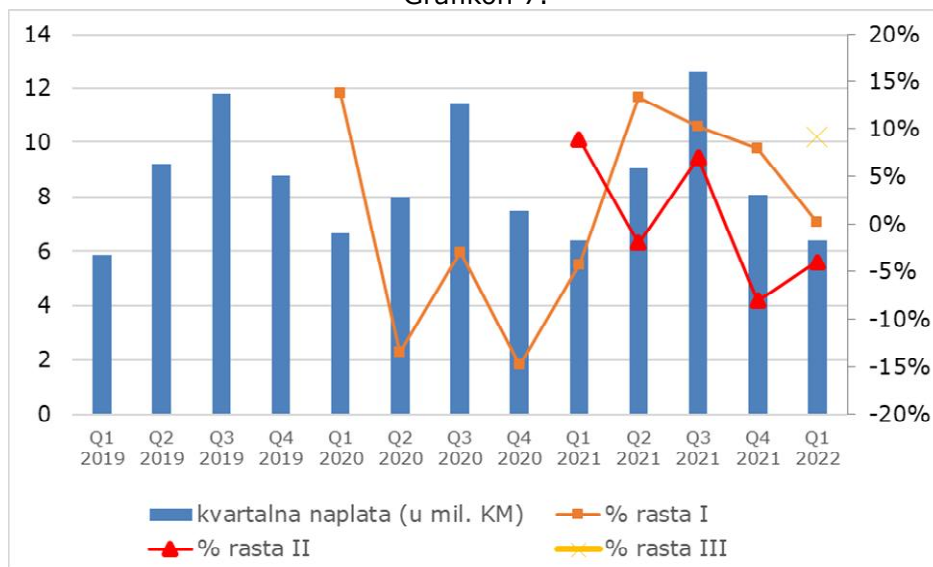
U četvrtim kvartalima posljednje tri godine, kretanje ukupnih prihoda od akciza na pivo je u padu, te je njihova naplata u četvrtom kvartalu 2020. godine za 13,7% manja u odnosu na četvrti kvartal 2019. godine (grafikon 6, % rasta I), dok je u četvrtom kvartalu 2021. godine za 1,2% manja u odnosu na isti period 2020. godine (grafikon 6, % rasta I), te za 14,7% manja u odnosu na isti period 2019. godine (grafikon 6, % rasta II).

3.2. Kvartalno kretanje prihoda od akciza na uvozno pivo

Grafikonom 7 prikazano je kvartalno kretanje naplate prihoda od akciza na uvozno pivo, u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala), za period Q1 2019 – Q1 2022. godine⁴¹.

⁴¹ 2019. godina korištena kao baza

Grafikon 7.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Kretanje naplate prihoda od akciza na uvozno pivo na kvartalnom nivou u posmatranom periodu je takođe pod uticajem sezonskog karaktera. Tako je, u posmatranom vremenskom periodu naplata prihoda od akciza na uvozno pivo u prvim kvartalima najveća u 2020. godini, odnosno u periodu prije "lockdown"-a, za 13,7% je veća u odnosu na prvi kvartal 2019. godine (grafikon 7, % rasta I), te za 4,5% je veća u odnosu na prvi kvartal 2021. godine. U prvom kvartalu 2022. godine naplata prihoda od akciza na uvozno pivo za 0,3% je veća u odnosu na prvi kvartal 2021. godine (grafikon 7, % rasta I), te za 9,2% u odnosu na prvi kvartal 2019. godine (grafikon 7, % rasta III), dok je u odnosu na isti period 2020. godine manja za 4,0% (grafikon 7, % rasta II).

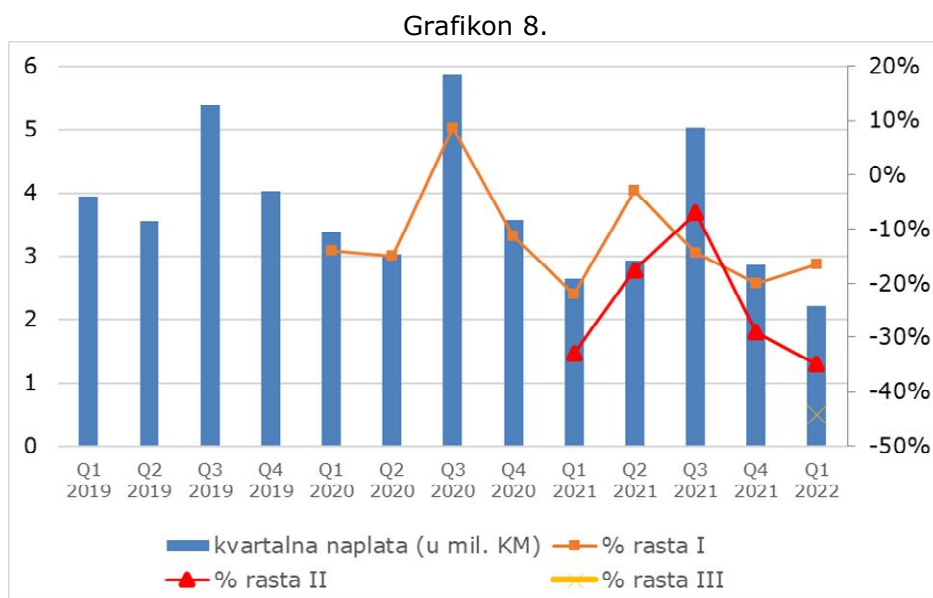
U drugim kvartalima najveći pad prihoda od akciza na uvozno pivo zabilježen je u drugom kvartalu 2020. godine za 13,5% u odnosu na drugi kvartal 2019. godine (grafikon 7, % rasta I), kao posljedica Covid-19 mjera. Naplata prihoda od akciza na uvozno pivo u drugom kvartalu 2021. godine za 13,3% je veća u odnosu na drugi kvartal 2020. godine (grafikon 7, % rasta I), dok je u odnosu na drugi kvartal 2019. godine manja za 2,0% (grafikon 7, % rasta II) što ukazuje na postepen oporavak od šoka.

U trećem kvartalu 2020. godine kretanje prihoda od akciza na uvozno pivo manje je za 3,0% u odnosu na isti kvartal 2019. godine (grafikon 7, % rasta I), dok je u trećem kvartalu 2021. godine zabilježena rekordna kvartalna naplata ovih prihoda. Tako je, naplata prihoda od akciza na uvozno pivo u trećem kvartalu 2021. godine veća za 10,3% u odnosu na treći kvartal 2020. godine (grafikon 7, % rasta I), te je za 6,9% veća u odnosu na treći kvartal 2019. godine (grafikon 7, % rasta II).

U četvrtim kvartalima, najmanja naplata prihoda od akciza na uvozno pivo zabilježena je u 2020. godini kada je u odnosu na četvrti kvartal 2019. godine naplata manja za 14,8% (grafikon 7, % rasta I), dok je naplata u četvrtom kvartalu 2021. godine veća za 7,9% u odnosu na četvrti kvartal 2020. godine (grafikon 7, % rasta I), međutim u odnosu na četvrti kvartal 2019. godine naplata ovih prihoda manja je za 8,1% (grafikon 7, % rasta II).

3.3. Kvartalno kretanje prihoda od akciza na domaće pivo

Kvartalna naplata prihoda od akciza na domaće pivo takođe je pod sezonskim uticajem uz posljedice Covid-19 šoka. Grafikonom 8 prikazano je kvartalno kretanje naplate prihoda od akciza na domaće pivo, u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala), za period Q1 2019 – Q1 2022. godine⁴².

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

U posmatranom vremenskom periodu, naplata prihoda od akciza na domaće pivo u prvim kvartalima najveća je u 2019. godini, nakon čega dolazi do konstantnog smanjenja naplate ovih prihoda. Tako su, prihodi od akciza na domaće pivo u prvom kvartalu 2020. godine za 14,1% manji u odnosu na prvi kvartal 2019. godine (grafikon 8, % rasta I). U prvom kvartalu 2021. godine zabilježen je pad ovih prihoda za 22,0% u odnosu na prvi kvartal 2020. godine (grafikon 8, % rasta I), te za 33,0% u odnosu na prvi kvartal 2019. godine (grafikon 8, % rasta II). Prvi kvartal tekuće godine karakteriše značajan pad u naplati prihoda od akciza na domaće pivo, 16,6% u odnosu na prvi kvartal 2021. godine (grafikon 8, % rasta I), 35% u odnosu na prvi kvartal 2020. godine (grafikon 8, % rasta II), te 44,1% u odnosu na prvi kvartal 2019. godine (grafikon 8, % rasta III).

Prihodi od akciza na domaće pivo naplaćeni u drugim kvartalima najveći su takođe u 2019. godini, nakon čega su u drugom kvartalu 2020. godine manji za 15,0% (grafikon 8, % rasta I), te u drugom kvartalu 2021. godine manji za 17,6% (grafikon 8, % rasta II). S obzirom da je u pitanju domaće pivo te zatvaranje granica i smanjenje obima vanjskotrgovinske razmjene nije imalo uticaj na smanjenje potrošnje, razlozi kao što su "lockdown", odnosno zatvaranje u zemlji, pogotovo ugostiteljskih objekata u kojima je pivo najprodavanije alkoholno piće, kao i suzdržavanje stanovništva od potrošnje, značajno su se odrazili na smanjenje potrošnje domaćeg piva. Iako je u 2021. godini došlo do oporavka ekonomije na svim poljima uz normalno funkcionisanje ugostiteljskih objekata i trgovinskih lanaca, nastavak smanjenja prihoda od akciza na domaće pivo pripisuje se preferencijama potrošača, te sve nižim cijenama uvoznog piva koje domaćim pivarima zadaje neloyalnu konkurenciju.

Prihodi od akciza na domaće pivo u trećim kvartalima u posmatranom vremenskom periodu imali su tendenciju rasta u 2020. godinu za 8,6% u odnosu na treći kvartal 2019. godine (grafikon 8, % rasta I), dok je u trećem kvartalu 2021. godine zabilježena naplata ovih prihoda manja za 14,3%

⁴² 2019. godina korištena kao baza

u odnosu na isti period 2020. godine (grafikon 8, % rasta I), odnosno za 6,9% u odnosu na isti period 2019. godine (grafikon 8, % rasta II).

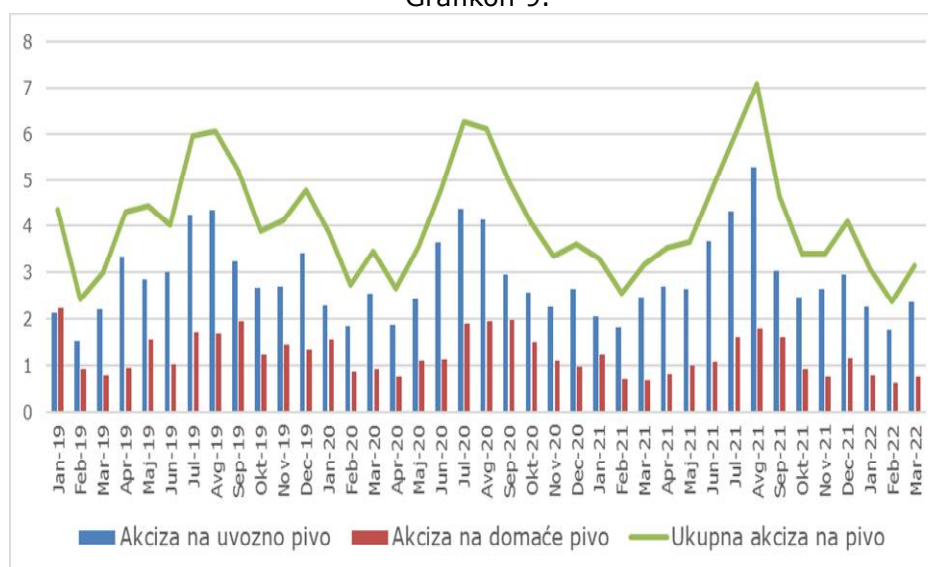
Takođe i u četvrtim kvartalima prihodi od akciza na domaće pivo najveći su u 2019. godini. Tako su ovi prihodi za 12,8% veći u odnosu na četvrti kvartal 2020. godine, te za 41,0% veći u odnosu na četvrti kvartal 2021. godine.

4. Mjesečno kretanje prihoda od akciza na pivo

S obzirom na aktuelnost drugog šoka od kojeg se globalna ekonomija i ekonomija BiH još uvijek oporavlja, a koji je prouzrokovan pojavom pandemije Covid-19, te mjerama u borbi protiv širenja virusa, analizom je prikazano mjesečno kretanje prihoda od akciza na pivo za period prije pandemije, period u toku pandemije i period nakon pandemije. Takođe, analizom je obuhvaćen početak krize prouzrokovane ratom u Ukrajini, koji je počeo krajem februara 2022. godine, kao i period galopirajuće inflacije na globalnom nivou koja se u velikoj mjeri reflektovala na BiH. U skladu s navedenim, mjesečna dinamika kretanja prihoda od akciza na pivo prikazana je za period od januara 2019. godine do marta 2022. godine⁴³. Ciljevi mjesečne analize prihoda od akciza na pivo su analiza uticaja vanjskih faktora kao što su pandemija i mjere u borbi protiv pandemije, rat između Rusije i Ukrajine, inflacija, razumjevanje trenutnog stanja, razumjevanje preferencija potrošača, te analiza sezonskog uticaja na potrošnju piva.

Grafikonom 9 prikazano je mjesečno kretanje prihoda od akciza na pivo za navedeni period, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Prikazano je mjesečno kretanje ukupne naplate prihoda od akciza na pivo u posmatranom vremenskom periodu, kao i mjesečno kretanje naplate prihoda od akciza razdvojeno po komponentama.

Grafikon 9.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Kao i kod kvartalnih podataka, iz grafikona je vidljivo da je najveća naplata ukupnih prihoda od akciza na pivo na mjesečnom nivou u ljetnim mjesecima. Zbog vremenskih uslova, najveća potrošnja piva je u periodu od juna do septembra, nakon čega potrošnja blago opada do decembra, kada je zabilježeno povećanje ovih prihoda zbog novogodišnjih i božićnih praznika.

⁴³ Posljednji raspoloživi podaci

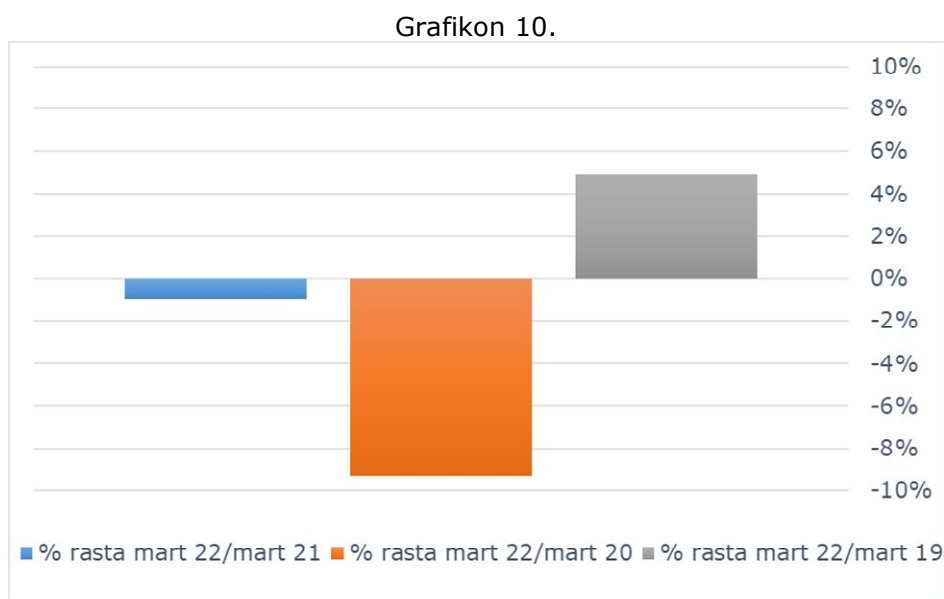
Pojačana potrošnja nerezidenata, povećan broj turista i dijaspore, građana BiH na privremenom radu u inostranstvu, organizovanje proslava, stvaranje zaliha za januarske praznike, osnovni su razlozi koji doprinose povećanju prihoda od akciza na pivo u decembru.

U posmatranom vremenskom periodu, najveća naplata ukupnih prihoda od akciza na pivo na mjesečnom nivou zabilježena je u avgustu 2021. godine, te su ovi prihodi za 16,1% veći u odnosu na isti mjesec 2020. godine i za 17,0% u odnosu na avgust 2019. godine (grafikon 9).

Mjesečni podaci o naplati prihoda od akciza na uvozno pivo prikazani grafikonom 9 najveći su u avgustu 2021. godine koji su za 27,8% veći u odnosu na isti mjesec 2020. godine, te za 24,8% veći u odnosu na avgust 2019. godine.

Najveći prihodi od akciza na domaće pivo na mjesečnom nivou zabilježeni su u januaru 2019. godine, koji je jedini mjesec u posmatranom vremenskom periodu u kojem je naplata prihoda od akciza na domaće pivo bila veća od naplate prihoda od akciza na uvozno pivo za 4,1%. Nakon ovog perioda, prihodi od akciza na domaće pivo počeli su da opadaju u odnosu na prihode od akciza na uvozno pivo.

S obzirom da su mjesečni podaci o naplaćenim prihodima od akciza na pivo do izrade ove analize dostupni zaključno sa martom tekuće godine koji je obilježen ratom u Ukrajini kao i trenutno aktuelnom inflacijom na globalnom nivou, grafikonom 10 prikazan je njihov uticaj na kretanje naplate prihoda od akciza na pivo kroz stopu rasta ovih prihoda.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Ukupni prihodi od akciza na pivo u martu 2022. godine za 1,0% su manji u odnosu na mart 2021. godine (grafikon 10, % rasta mart 22/mart 21), za 9,3% su manji u odnosu na mart 2020. godine (grafikon 10, % rasta mart 22/mart 20), dok su u odnosu na mart 2019. godine veći za 4,9% (grafikon 10, % rasta mart 22/mart 19).

S obzirom na početak rata u Ukrajini, trenutnu inflaciju na globalnom nivou koja u velikoj mjeri zahvata BiH, neizvjesno je na koji način će se u budućem periodu novonastala kriza odraziti na naplatu prihoda od akciza na pivo. Očekivanja su da će eskalacija sukoba između Rusije i Ukrajine uticati na povećanje cijene ječma koje su dostigle historijski maksimum, jer je Ukrajina među prvih pet svjetskih proizvođača ječma čineći 18% ukupne svjetske proizvodnje ječma. S obzirom da ječam čini 30% troškova sirovina u proizvodnji piva i mnogi proizvođači piva još uvijek

upotrebljavaju zalihe ječma iz prethodne sezone žetve koje su nabavili prije nego što je inflacija dostigla vrhunac, u prva tri mjeseca tekuće godine nije bilo značajnijih poremećaja u lancima snabdjevanja. Tako na primjer, u zemljama koje su veći proizvođači ječma kao što je Indija, ukoliko dođe do poremećaja u lancima snabdjevanja cijene piva mogu da se kreću u skladu sa lokalnim cijenama ječma jer njihove pivare uglavnom nabavljaju ječam lokalno, dok je evropsko tržište u velikoj mjeri zavisno od ječma iz Ukrajine.

Jedna od značajnih posljedica rata u Ukrajini već je rezultirala naglim povećanjem sirove nafte na svjetskom tržištu, što je imalo direktan uticaj na troškove flaširanja jer sirova nafta čini značajnu komponentu sirovina u proizvodnji ambalaže. Trenutna situacija negativno utiče i na domaće pivare kroz rast cijena troškova materijala za pakovanje i ambalažu, odnosno stvara dodatni problem domaćim proizvođačima piva koji se suočavaju sa visokim troškovima ambalaže zbog povećane inflacije u cijenama stakla. S obzirom da bi novonastala kriza mogla da dovede do inflacionih pritisaka i poremećaja u lancima snabdjevanja na globalnom nivou i u zemlji, kretanje naplate prihoda od akciza na pivo biće predmet analize i u budućem periodu.

Analiza naplate prihoda od akciza na bezalkoholna pića

(piše: Mirjana Popović, stručni savjetnik - makroekonomista)

1. Politika oporezivanja bezalkoholnih pića u Bosni i Hercegovini

Bezalkoholna pića se u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: BiH) oporezuju porezom na dodanu vrijednost i akcizom. U smislu Zakona o akcizama u BiH (u daljem tekstu: Zakon)⁴⁴ kojim su definisani akcizni proizvodi i politika njihovog oporezivanja, bezalkoholnim pićima smatraju se osvježavajuća bezalkoholna pića od voćnog soka, voćne baze, biljnih ekstrakata, žitarica i surutke, umjetna osvježavajuća bezalkoholna pića i nisko energetska osvježavajuća bezalkoholna pića⁴⁵. Prihodi po osnovu akciza na bezalkoholna pića uplaćuju se na Jedinstveni račun Uprave za indirektno oporezivanje, a njihova raspodjela vrši se u skladu sa [Zakonom o uplatama na jedinstveni račun i raspodjeli prihoda](#)⁴⁶.

Okvir 1.

<p>Član 4. (Akcizni proizvodi)</p> <p>a) naftni derivati; b) duvanske prerađevine; c) bezalkoholna pića; d) alkohol, alkoholna pića i voćna prirodna rakija; e) pivo i vino; f) kafa; g) biogorivo i biotečnosti.</p>
--

Izvor: Zakon o akcizama u BiH

Okvir 2.

⁴⁴ „Službeni glasnik BiH“, br. 49/09, 49/14, 60/14 i 91/17.

⁴⁵ U smislu Zakona, bezalkoholnim pićima se ne smatraju prirodne mineralne, gazirane i negazirane vode, izvorske domaće i uvozne vode, kao i stone vode, 100% prirodni sokovi od voća i povrća i njihovih mješavina, sokovi od voća i povrća, te njihove mješavine, sa dodatkom vode ili bez nje, sa dodatim šećerom ili bez njega, sa konzervansom ili bez njega, sa CO2 ili bez njega, sa umjetnim bojama ili bez njih, sa umjetnim aromama i drugim umjetnim dodacima ili bez njih, sa stvarnim i deklariranim udjelom 50% i više voća i/ili povrća u svojoj tvari, sirupi, prašci i pastile namijenjeni za pripremu bezalkoholnih pića razblaživanjem u vodi, te kao takvi nisu predmet dodatnog oporezivanja akcizom.

⁴⁶ „Službeni glasnik BiH“, br. 55/04 i 34/07.

Član 18.

(Iznosi akcize za bezalkoholna pića, pivo i vina)

- a) bezalkoholna pića 0,10 KM
- b) pivo 0,25 KM
- c) vino 0,25 KM

Izvor: Zakon o akcizama u BiH

Pregled aktuelnih akciznih proizvoda prema Zakonu prikazan je u Okviru 1, dok je pregled akciznih stopa prema važećoj legislativi prikazan u Okviru 2.

Osnovne ciljeve primjene akciza na akcizne proizvode treba posmatrati u kontekstu onoga što vladine politike pokušavaju postići njihovim uvođenjem, odnosno primjenom. Akciza se primjenjuje na razne akcizne proizvode, odnosno proizvode koji se smatraju luksuzom ili proizvode koji se smatraju štetnim po zdravlje stanovništva i okolinu. Akcizni proizvodi kao i iznosi akcize na akcizne proizvode variraju od zemlje do zemlje i od proizvoda do proizvoda, tako da ne postoji jedinstveno mišljenje ili pravilo o iznosu akcize na bezalkoholna pića. Razlike u primjenjenim stopama akcize po pojedinim zemljama su velike, što ukazuje na različitost u utemeljenju sistema oporezivanja. Osnovni ciljevi primjene akcize na određena bezalkoholna pića su smanjenje konzumiranja tih proizvoda iz zdravstvenih, socijalnih i ekonomskih razloga potrošača, odnosno smanjenje uočene štete od potrošnje ili povećanje javnih prihoda, ili oboje. Takođe, dodatni razlozi primjene akcize na određene proizvode jesu smanjenje svih vanjskih i ukupnih društvenih troškova nastalih pojačanom potrošnjom akciznih proizvoda. Vanjski i ukupni društveni troškovi mogu biti svi indirektni troškovi prouzrokovani konzumacijom akciznih proizvoda, kao što su medicinsko liječenje problema uzrokovanih konzumacijom bezalkoholnih pića koja su predmet oporezivanja akcizom. Tako na primjer, zašćerena bezalkoholna pića koja se dodatno oporezuju akcizom u BiH doprinose prekomjernoj težini i gojaznosti koje dalje uzrokuju srćana oboljenja, dijabetes i druge ozbiljne nezarazne bolesti. Smanjenje potrošnje ovakvih napitaka poboljšava zdravlje, a akcizno oporezivanje je jedan od alata za postizanje toga. Znaćaj oporezivanja bezalkoholnih napitaka zaslaćenih šćecerom postao je još veći usljed pandemije Covid-19 jer su istraživanja pokazala da ljudi koji imaju prekomjernu težinu ili gojaznost ili pate od dijabetesa i srćanih bolesti imaju veću vjerovatnoću da će razviti teške slućajeve Covid-19. Troškovi lijećenja u velikoj mjeri se financiraju iz javnih sredstava, što utiće na porezni sistem, budući da potrošnja akciznih proizvoda moće imati posljedice na potrošaćev dohodak i potrošnju. Iz ovih razloga, akcize na bezalkoholna pića zaslaćena šćecerom donose trostruku pobjedu za zemlju jer porezi na ova bezalkoholna pića ne samo da stvaraju prihod, već i poboljšavaju zdravlje, istovremeno smanjujući dugoroćne zdravstvene troškove i gubitak produktivnosti zbog bolesti povezanih s prekomjernom težinom i gojaznošću.

2. Godišnje kretanje prihoda od akciza na bezalkoholna pića

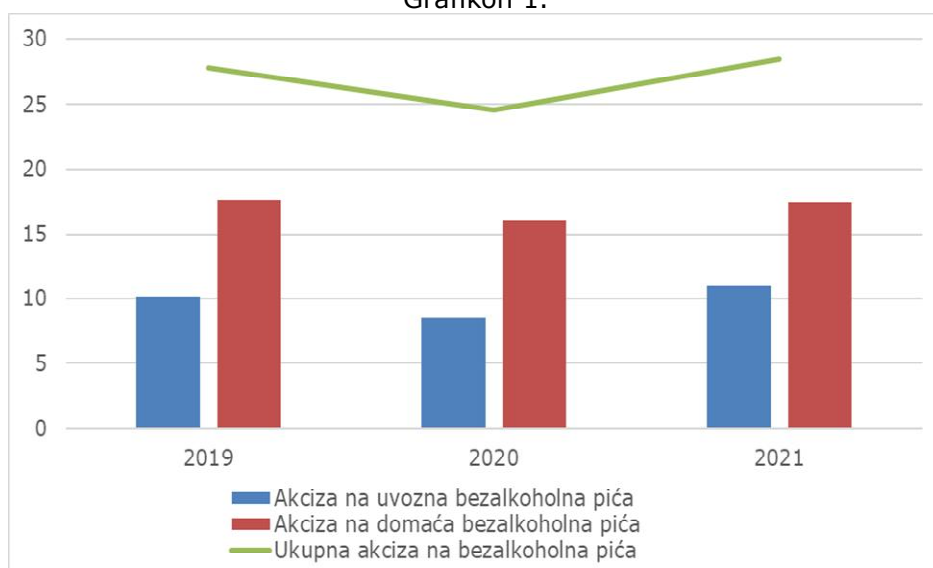
Iako primjena akcize generiše socijalne, zdravstvene i ekonomske aspekte, odnosno učinak smanjenja potražnje i potrošnje bilo kojeg akciznog proizvoda, osnovni cilj uvođenja akciza moće se pripisati povećanju javnih prihoda, te su uglavnom ekonomski ili fiskalni učinci glavni razlozi uvođenja ovih poreza. Međutim, akcize na bezalkoholna pića imaju nizak učinak u smislu povećanja prihoda, te mogu rezultirati negativnom ekonomskom koristi. Tako, u trogodišnjem periodu 2019-2021. godina, ukupni prihodi od akciza na bezalkoholna pića ućestvuju od 1,8% do 1,9% u ukupnim prihodima od akciza na godišnjem nivou, te sa stanovišta povećanja prihoda, bezalkoholna pića nisu idealan akcizni proizvod.

Što se tiće zdravstvenih koristi, namjera uvođenja akciza na bezalkoholna pića iz zdravstvenih razloga je smanjenje potrošnje visokokalorićnih bezalkoholnih pića. Međutim, trendovi na trćištu bezalkoholnih pića u BiH pokazuju da diskriminatorni porezi na bezalkoholna pića u posmatranom

vremenskom periodu nemaju značajan uticaj na smanjenje potrošnje ovih proizvoda, te ove akcizne politike ne daju puno odgovora na pitanje poboljšanja zdravlja stanovništva jer se ove vrste pića mogu vrlo lako zamijeniti drugim oblicima kalorija koji nisu akcizni proizvodi.

Međutim, u posmatranom vremenskom periodu na tržište bezalkoholnih pića u BiH najveći negativan uticaj imala je pojava pandemije Covid-19 koja je izazvala i druge brojne negativne ekonomske posljedice kako u zemlji tako i na globalnom nivou. Prvi slučajevi koronavirusa u BiH zabilježeni su u martu 2020. godine, nakon čega su počele dramatične promjene u ponašanju potrošača. Događaji, putovanja i mnoge druge aktivnosti su zastali, te je došlo do ključnih promjena u ponašanju potrošača, nakon čega su kompanije koje proizvode pića na globalnom nivou radile na ublažavanju uticaja mjera uvedenih u borbi protiv širenja virusa korona. U periodu najrigoroznijih mjera uvedenih u borbi protiv širenja virusa, prodaja bezalkoholnih pića, odnosno naplata ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića je u padu. U ovom periodu, stanovništvo je nabavljalo zalihe te je nabavka bezalkoholnih pića uglavnom bila trgovinska, međutim pandemija je preorjentalisala stanovništvo na veću potrošnju "zdravih" napitaka, poput vode, raznih vrsta izotonika, kahve, čaja, te prirodnih sokova koji nisu akcizni proizvodi. Takođe, zabrana okupljanja, zatvaranje i ograničen rad ugostiteljskih objekata, imali su uticaj na smanjenje potrošnje bezalkoholnih pića, iako ne u velikoj mjeri u kojoj su uticali na potrošnju alkoholnih proizvoda, jer su prilike za potrošnju bezalkoholnih pića manje društvene od prilika za potrošnju alkoholnih pića, te se konzumacija bezalkoholnih pića izvan kuće lakše zamjenjuje potrošnjom kod kuće. Takođe, pandemija Covid-19 svjedoči ozbiljnom uticaju na ponašanje potrošača i uključuje različite sigurnosne standarde, mjerenja i provjere kvaliteta, s ciljem povećanja povjerenja potrošača. Covid-19 situacija povećala je prodaju proizvoda koji pružaju funkcionalne prednosti, kao što su proizvodi za poboljšanje zdravlja i povećanje imuniteta, te je potražnja za gaziranim pićima sa visokim sadržajem šećera naglo opala i u kanalima van trgovine i u kanalima trgovine. Pandemija je takođe preoblikovala potražnju za veličinom pakovanja u 2020. godini, budući da su se potrošači preorijentalisali na veća ili višestruka pakovanja jer su isplativija i smanjuju potrebu za češćim odlascima u nabavku. Porast potražnje za funkcionalnim pićima koja bi nadopunila zdravlje pokreće tržište bezalkoholnih pića u godini pandemije, te smanjuje potražnju za bezalkoholnim pićima koja su predmet oporezivanja akcizom. Tako su u godini pandemije, sve veća zdravstvena svijest i potražnja za proizvodima orijentalisanim na očuvanje i poboljšanje zdravlja, u velikoj mjeri negativno uticali su na tržište gaziranih visokokaloričnih bezalkoholnih pića koja podliježu oporezivanju akcizom.

Grafikon 1.

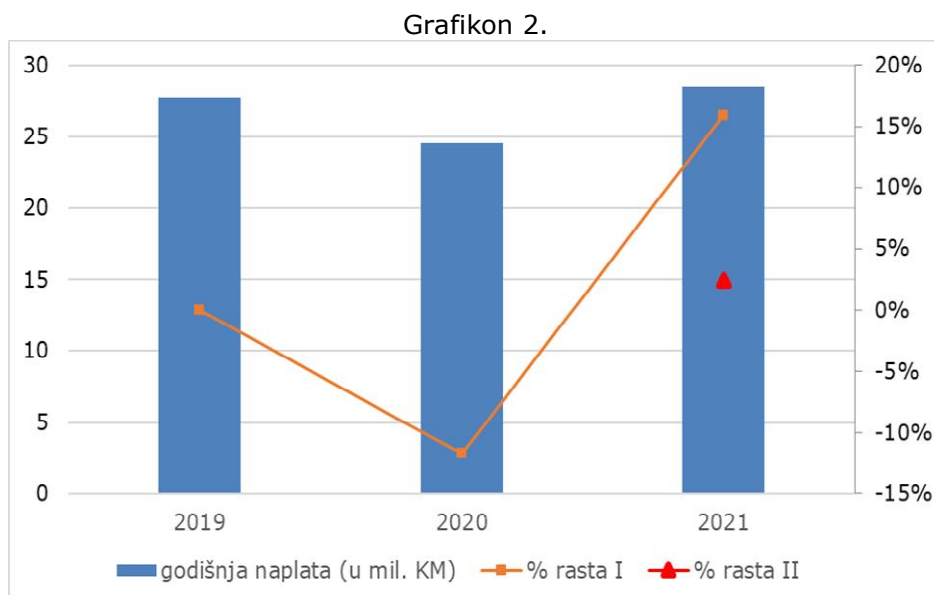
Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

U grafikonu 1 prikazano je kretanje godišnje naplate prihoda od akciza na bezalkoholna pića tokom perioda 2019-2021. godina, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Prikazana je godišnja naplata ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića u posmatranom vremenskom periodu, kao i godišnja naplata prihoda od akciza razdvojena po komponentama – prihodi od akciza na uvozna bezalkoholna pića i prihodi od akciza na domaća bezalkoholna pića.

Godišnje kretanje u naplati ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića u prikazanom trogodišnjem vremenskom periodu obilježeno je pojavom pandemije Covid-19 na globalnom nivou te mjerama u borbi protiv širenja virusa. Na pad ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića u 2020. godini više je uticao pad prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića od naplaćenih prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića, kao posljedica zatvaranja granica, te je detaljnija analiza naplate ovih prihoda razdvojena po komponentama data u nastavku.

2.1. Godišnje kretanje ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića

Grafikonom 2 prikazano je kretanje trogodišnje naplate ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića, u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala)⁴⁷.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

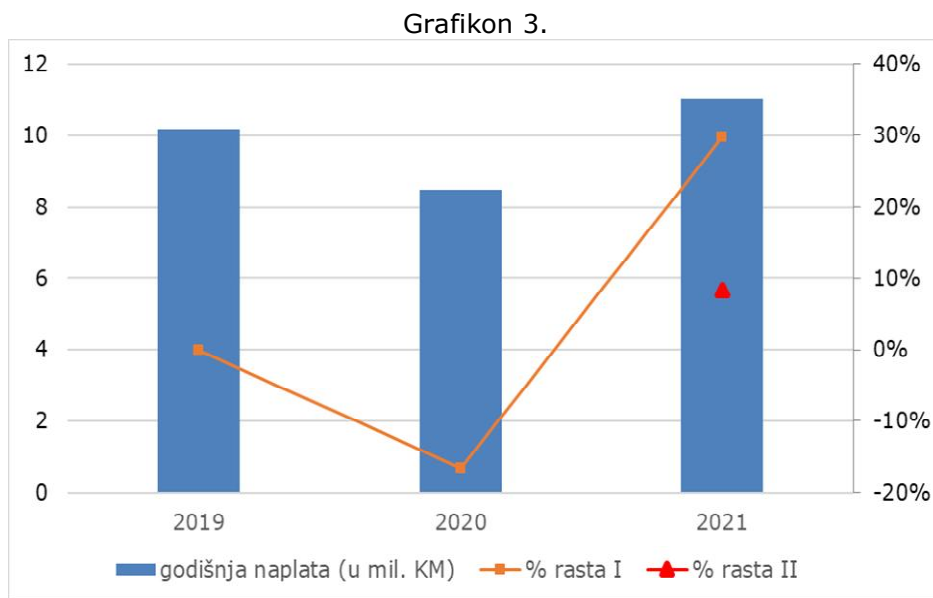
U 2020. godini zabilježen je trend opadanja u naplati ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića u odnosu na 2019. godinu za 11,7% (grafikon 2, % rasta I). Značajan oporavak u naplati ovih prihoda za 15,9% zabilježen je u 2021. godini u odnosu na 2020. godinu (grafikon 2, % rasta I), dok je u odnosu na 2019. godinu zabilježen rast prihoda od akciza na bezalkoholna pića za 2,4% (grafikon 2, % rasta II).

Pored kretanja ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića u trogodišnjem periodu, u nastavku je prikazana analiza kretanja prihoda od akciza na bezalkoholna pića po komponentama - uvozna i domaća akciza u istom periodu, koja pruža detaljniju sliku o preferencijama potrošača i uticaju drugih vanjskih faktora.

⁴⁷ 2019. godina korištena kao baza

2.2. Godišnje kretanje prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića

Grafikonom 3 prikazano je kretanje trogodišnje naplate prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića, u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala)⁴⁸.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Pojava virusa korona, neizvjesnost od nepoznatog virusa, suzdržavanje od potrošnje, te mjere uvedene u borbi protiv širenja virusa, doveli su do pada prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića u 2020. godini za 16,6% u odnosu na prethodnu 2019. godinu (grafikon 3, % rasta I). Popuštanje mjera i otvaranje granica dovelo je do istorijskog maksimuma u naplati prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića u 2021. godini koja je za 29,8% veća u odnosu na prethodnu 2020. godinu (grafikon 3, % rasta I), te za 8,3% veća u odnosu na godinu prije pojave pandemije, odnosno 2019. godinu (grafikon 3, % rasta II).

Osnovni razlozi povećanja prihoda od akciza na bezalkoholna pića iz uvoza u 2021. godini mogu se pripisati preferencijama potrošača, velikoj paleti ponude akciznih bezalkoholnih pića iz uvoza, kao i sve većem marketingu koji omogućava veliku popularnost, prepoznatljivost i vidljivost na tržištu svjetski poznatih brendova bezalkoholnih pića.

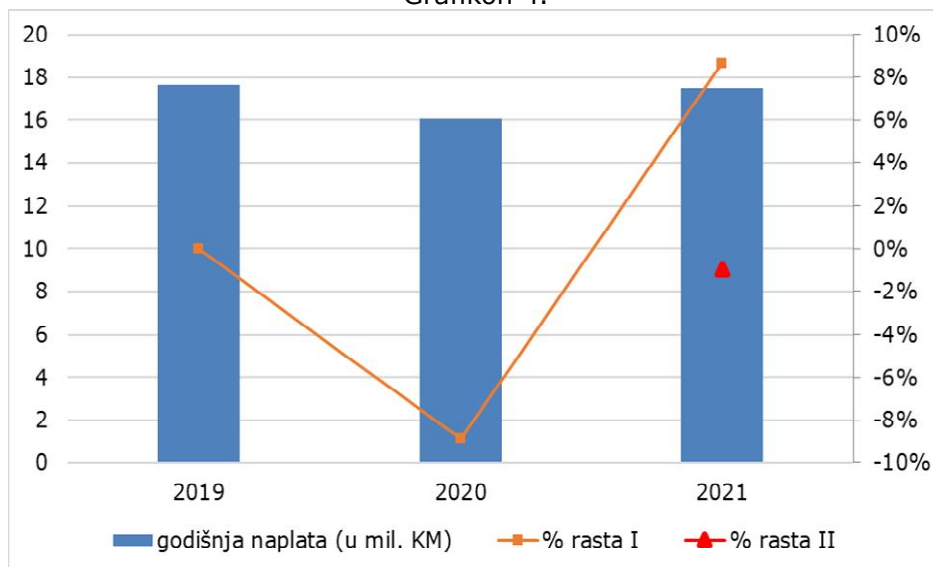
2.3. Godišnje kretanje prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića

Grafikonom 4 prikazano je kretanje trogodišnje naplate prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića, u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala)⁴⁹.

⁴⁸ 2019. godina korištena kao baza

⁴⁹ 2019. godina korištena kao baza

Grafikon 4.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Tako je, u 2021. godini zabilježena naplata prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića veća za 8,6% u odnosu na prethodnu 2020. godinu (grafikon 4, % rasta I), te manja za 1,0% u odnosu na 2019. godinu (grafikon 4, % rasta II). U 2020. godini, prihodi od akciza na domaća bezalkoholna pića bili su manji za 8,8% u odnosu na 2019. godinu (grafikon 4, % rasta I), a kao posljedica smanjenja potrošnje domaćih bezalkoholnih pića u odnosu na bezalkoholna pića iz uvoza.

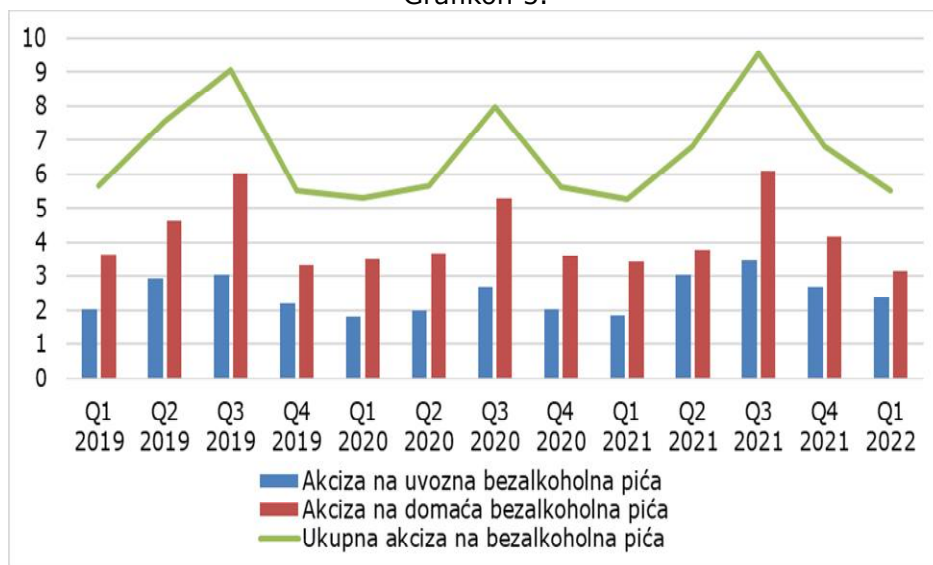
3. Kvartalno kretanje prihoda od akciza na bezalkoholna pića

Ciljevi kvartalne analize prihoda od akciza na bezalkoholna pića su višestruki. Pored analize uticaja pandemije i uticaja mjera preduzetih u cilju suzbijanja širenja virusa na naplatu ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića i naplatu prihoda od akciza na bezalkoholna pića po komponentama, ciljevi ove analize su razumijevanje trenutnog stanja, preferencija potrošača, sezonskog uticaja na potrošnju, te budućeg očekivanja uz zadržavanje postojećih politika. Takođe, kvartalnom analizom prikazan je trend kretanja u naplati prihoda od akciza na bezalkoholna pića za prvi kvartal tekuće godine koji je obilježen početkom rata između Rusije i Ukrajine, te inflacijom na globalnom nivou.

Grafikonom 5 prikazano je kvartalno kretanje prihoda od akciza na bezalkoholna pića za navedeni period u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Kvartalna dinamika kretanja ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića, kao i prihoda od akciza na bezalkoholna pića po komponentama – prihodi od akciza na uvozna bezalkoholna pića i prihodi od akciza na domaća bezalkoholna pića, prikazana je za period od prvog kvartala (Q1) 2019. godine do prvog kvartala (Q1) 2022. godine⁵⁰.

⁵⁰ Posljednji raspoloživi podaci

Grafikon 5.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Podaci daju sliku o uticaju sezonskog trenda u naplati ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića koji je posljedica vremenskih uslova, te se najveća potrošnja bezalkoholnih pića bilježi u trećim kvartalima, odnosno u ljetnim mjesecima. Nakon što su prethodne dvije sezone bile pogođene pandemijskim talasima i povremenim zatvaranjima koja su uslijedila kao posljedica mjera u borbi protiv virusa korona, očekivanja su da će ovo ljeto potrošnja bezalkoholnih pića koja su predmet oporezivanja akcizom biti veća, što će uticati na povećanje prihoda od akciza na bezalkoholna pića u trećem kvartalu tekuće godine. Detaljna kvartalna analiza naplate ovih prihoda data je u nastavku.

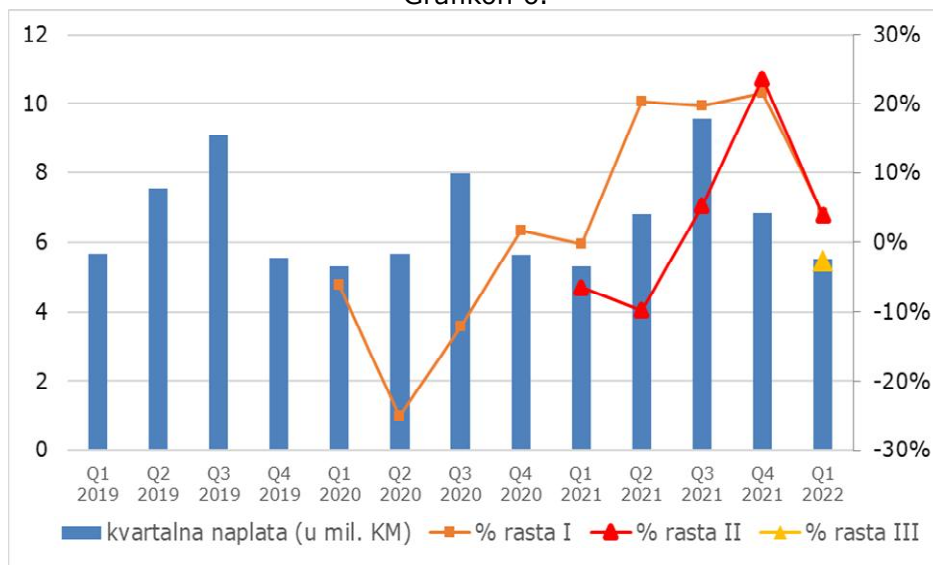
3.1. Kvartalno kretanje ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića

Grafikonom 6 prikazano je kvartalno kretanje naplate ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića, u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala), za period Q1 2019 – Q1 2022. godine⁵¹.

Analizom kvartalnih kretanja ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića u prvim kvartalima u posmatrane četiri godine, najveća naplata zabilježena je u prvom kvartalu 2019. godine. U poređenju sa tim periodom, naplata ovih prihoda u prvom kvartalu 2020. godine je manja za 6,2% (grafikon 6, % rasta I). Naplata ovih prihoda u prvom kvartalu 2021. godine, zadržala se na nivou naplate u prvom kvartalu 2020. godine, dok je u istom kvartalu 2022. godine zabilježeno povećanje ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića za 4,2% u odnosu na prvi kvartal 2021. godine (grafikon 6, % rasta I), za 3,9% u odnosu na prvi kvartal 2020. godine (grafikon 6, % rasta II), međutim u odnosu na prvi kvartal 2019. godine naplaćeno je manje ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića za 2,6% (grafikon 6, % rasta III).

⁵¹ 2019. godina korištena kao baza

Grafikon 6.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Zbog rigoroznih mjera uvedenih u borbi protiv širenja virusa korona, posmatrano kretanje naplate ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića u drugim kvartalima, bilježi pad u drugom kvartalu 2020. godine za 25,0% u odnosu na drugi kvartal 2019. godine (grafikon 6, % rasta I). U drugom kvartalu 2021. godine zabilježen je oporavak u naplati ovih prihoda na kvartalnom nivou u odnosu na isti period prethodne godine za 20,3% (grafikon 6, % rasta I), međutim u odnosu na isti period prije pandemije i dalje je u padu za 9,8% (grafikon 6, % rasta II).

Sezonski uticaj naplate ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića rezultirao je najvećom naplatom ovih prihoda u trećim kvartalima. Tako je, najveća kvartalna naplata ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića zabilježena u trećem kvartalu 2021. godine, koja je za 19,7% veća u odnosu na treći kvartal 2020. godine (grafikon 6, % rasta I), te za 5,2% veća u odnosu na treći kvartal 2019. godine (grafikon 6, % rasta II).

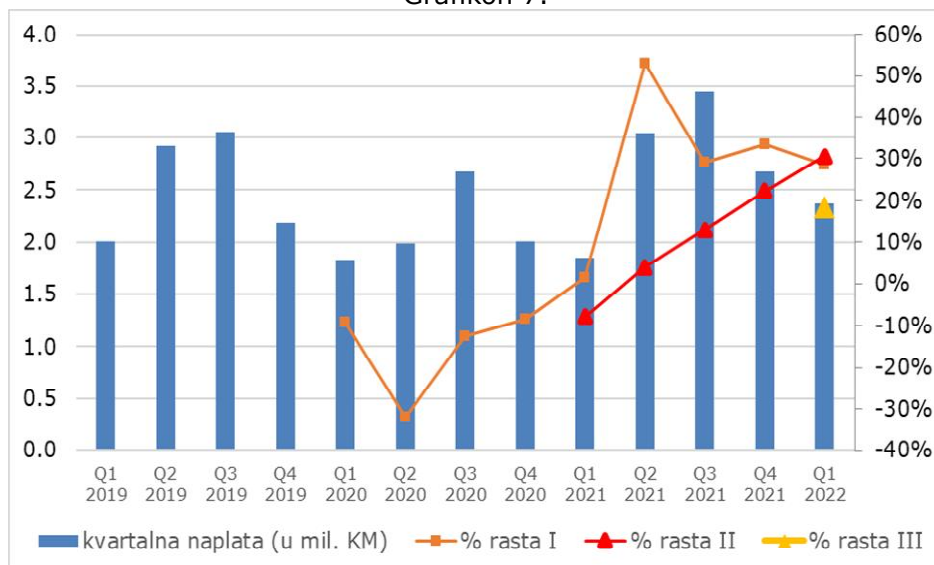
U četvrtim kvartalima u posmatrane tri godine, naplata ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića ima trend rasta. Tako je, u četvrtom kvartalu 2021. godine naplaćeno više ovih prihoda za 21,5% u odnosu na četvrti kvartal 2020. godine (grafikon 6, % rasta I), te za 23,6% više u odnosu na isti kvartal 2019. godine (grafikon 6, % rasta II).

3.2. Kvartalno kretanje prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića

Grafikonom 7 prikazano je kvartalno kretanje naplate prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića, u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala), za period Q1 2019 – Q1 2022. godine⁵².

⁵² 2019. godina korištena kao baza

Grafikon 7.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Naplaćeni prihodi od akciza na uvozna bezalkoholna pića u prvim kvartalima najveći su u 2022. godini, te su za 28,5% veći u odnosu na prvi kvartal 2021. godine (grafikon 7, % rasta I), za 30,5% veći u odnosu na prvi kvartal 2020. godine (grafikon 7, % rasta II), te za 18,4% veći u odnosu na prvi kvartal 2019. godine (grafikon 7, % rasta III).

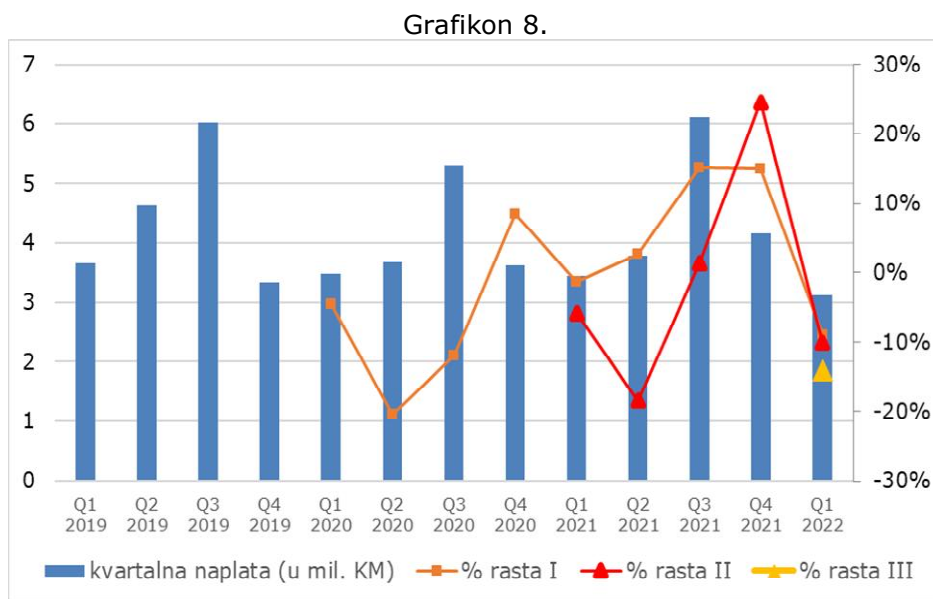
Zatvaranje granica, ograničavanje i zabrana rada ugostiteljskih i trgovinskih objekata, te suzdržavanje stanovništva od potrošnje, imalo je za rezultat značajno smanjenje prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića u drugom kvartalu 2020. godine. Tako je, kao posljedica mjera uvedenih u borbi protiv pandemije, u ovom kvartalu zabilježen pad prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića za 32,1% u odnosu na isti kvartal 2019. godine (grafikon 7, % rasta I). Popuštanje mjera, uticalo je na oporavak u naplati ovih prihoda te je u drugom kvartalu 2021. godine zabilježeno povećanje naplate prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića za 53,0% u odnosu na drugi kvartal 2020. godine (grafikon 7, % rasta I), te za 3,9% u odnosu na drugi kvartal 2019. godine (grafikon 7, % rasta II).

U trećem kvartalu 2021. godine zabilježena je rekordna naplata prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića u posmatranom vremenskom periodu, te je naplata ovih prihoda veća za 29,0% u odnosu na treći kvartal 2020. godine (grafikon 7, % rasta I), odnosno veća za 13,1% u odnosu na treći kvartal 2019. godine (grafikon 7, % rasta II).

Najveća naplata prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića u četvrtim kvartalima zabilježena je u 2021. godini koja je za 33,4% veća u odnosu na četvrti kvartal 2020. godine (grafikon 7, % rasta I), dok je u odnosu na četvrti kvartal 2019. godine veća za 22,6% (grafikon 7, % rasta II).

3.3. Kvartalno kretanje prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića

Kvartalna naplata prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića takođe je pod sezonskim uticajem uz posljedice Covid-19 šoka. Iako naplata ovih prihoda nije u velikoj mjeri zavisila od zatvaranja granica i ograničavanja vanjskotrgovinske razmjene, "lockdown" i druge mjere u zemlji imali su uticaj na njeno smanjenje. Grafikonom 8 prikazano je kvartalno kretanje naplate prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića, u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te godišnja stopa rasta ovih prihoda (desna vertikalna skala), za period Q1 2019 – Q1 2022. godine⁵³.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Za razliku od naplate prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića, naplata prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića u prvim kvartalima najmanja je u 2022. godini. Tako je, naplata ovih prihoda u prvom kvartalu 2022. godine za 8,9% manja u odnosu na prvi kvartal 2021. godine (grafikon 8, % rasta I), za 10,1% manja u odnosu na prvi kvartal 2020. godine (grafikon 8, % rasta II), te za 14,2% manja u odnosu na prvi kvartal 2019. godine (grafikon 8, % rasta III). Novonastala inflacija dovela je do povećanja cijena domaćih bezalkoholnih pića koja su predmet oporezivanja akcizom, a koja su se cjenovno izjednačila ili premašila sa cijenama konkurencije iz uvoza, što je preferencije potrošača preusmjerilo na potrošnju uvoznih bezalkoholnih pića.

Prihodi od akciza na domaća bezalkoholna pića naplaćeni u drugim kvartalima najveći su u 2019. godini, nakon čega su u drugom kvartalu 2020. godine manji za 20,6% (grafikon 8, % rasta I), te u drugom kvartalu 2021. godine manji za 18,5% (grafikon 8, % rasta II). S obzirom da su u pitanju domaća bezalkoholna pića te zatvaranje granica i smanjenje obima vanjskotrgovinske razmjene nije imalo ključan uticaj na smanjenje potrošnje ovih proizvoda u drugom kvartalu 2020. godine, mjere zatvaranja i ograničavanja rada ugostiteljskih i trgovinskih objekata, uticale su na smanjenje potrošnje domaćih bezalkoholnih pića u ovom periodu.

Prihodi od akciza na domaća bezalkoholna pića u trećem kvartalu 2021. godine veći su za 15,1% u odnosu na treći kvartal 2020. godine (grafikon 8, % rasta I), te za 1,3% u odnosu na treći kvartal 2019. godine (grafikon 8, % rasta II).

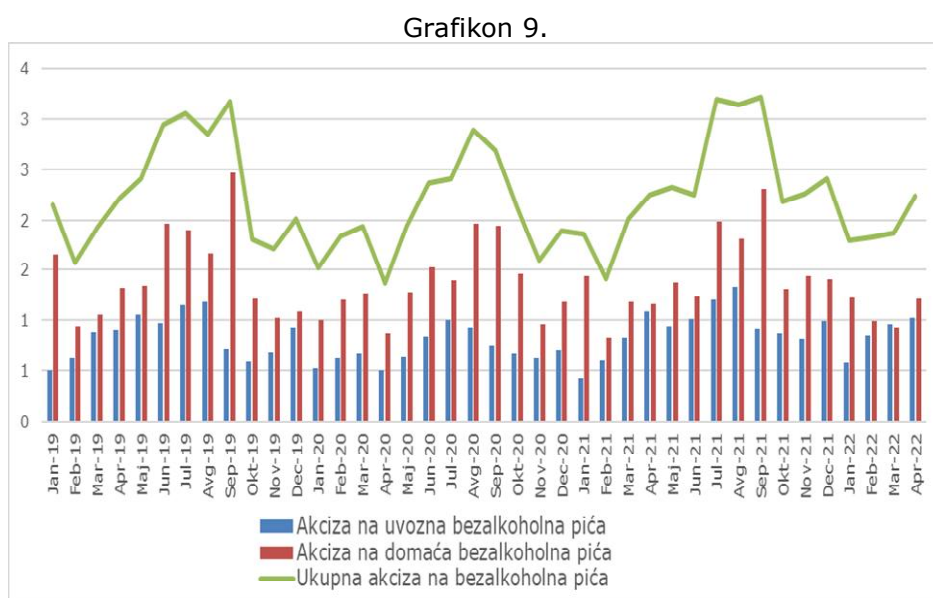
⁵³ 2019. godina korištena kao baza

Takođe i u četvrtim kvartalima prihodi od akciza na domaća bezalkoholna pića najveći su u 2021. godini, te su za 14,9% veći u odnosu na četvrti kvartal 2020. godine (grafikon 8, % rasta I) i za 24,5% veći u odnosu na četvrti kvartal 2019. godine (grafikon 8, % rasta II).

4. Mjesečno kretanje prihoda od akciza na bezalkoholna pića

Grafikonom 9 prikazano je mjesečno kretanje prihoda od akciza na bezalkoholna pića za period prije pojave pandemije Covid-19, period u toku pojave pandemije Covid-19 i period nakon pojave pandemije Covid-19. Analizom je takođe obuhvaćen period početka krize prouzrokovane ratom u Ukrajini koji je počeo krajem februara 2022. godine, kao i period galopirajuće inflacije na globalnom nivou koja se u velikoj mjeri odrazila na ekonomiju BiH. Tako je, mjesečna dinamika kretanja prihoda od akciza na bezalkoholna pića prikazana za period od januara 2019. godine do aprila 2022. godine⁵⁴, s ciljem razumjevanja trenutnog stanja, sezonskog uticaja na potrošnju bezalkoholnih pića, preferencija potrošača, uticaja vanjskih faktora kao što su pandemija i mjere u borbi protiv pandemije, rat između Rusije i Ukrajine, te trenutna inflacija.

Grafikonom 9 prikazano je mjesečno kretanje prihoda od akciza na bezalkoholna pića za navedeni period, u milionima KM (lijeva vertikalna skala). Prikazano je mjesečno kretanje ukupne naplate prihoda od akciza na bezalkoholna pića u posmatranom vremenskom periodu, kao i mjesečno kretanje naplate prihoda od akciza na bezalkoholna pića razdvojeno po komponentama - uvozna i domaća akciza.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Kao i kod kvartalnih podataka, iz grafikona je vidljivo da je najveća naplata ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića na mjesečnom nivou u ljetnim mjesecima. Zbog vremenskih uslova, najveća potrošnja bezalkoholnih pića je u periodu od juna do septembra, nakon čega potrošnja blago opada do decembra, kada je zabilježeno blago povećanje ovih prihoda kao posljedica povećane potrošnje tokom praznika.

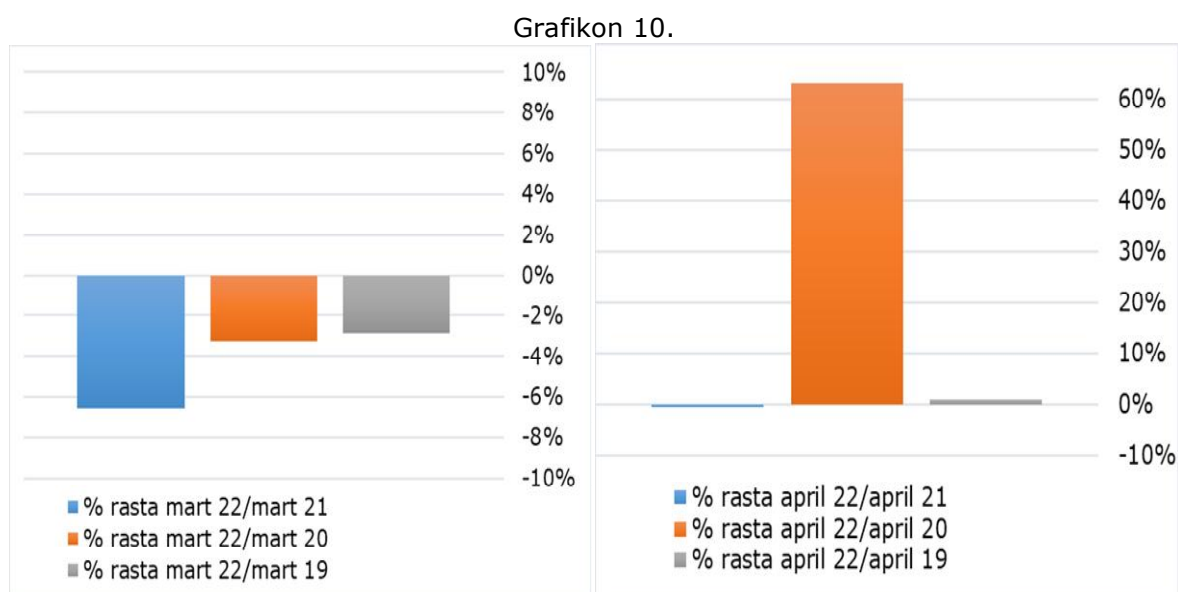
U posmatranom vremenskom periodu, najveća naplata ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića na mjesečnom nivou zabilježena je u mjesecu septembru 2021. godine, u kojem su ovi prihodi za 19,8% veći u odnosu na isti mjesec 2020. godine i za 1,2% u odnosu na septembar 2019. godine (grafikon 9).

⁵⁴ Posljednji raspoloživi podaci

Mjesečni podaci o naplati prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića prikazani grafikonom 9 najveći su u avgustu 2021. godine koji su za 44,5% veći u odnosu na isti mjesec 2020. godine, te za 12,6% veći u odnosu na avgust 2019. godine (grafikon 9).

Najveći prihodi od akciza na domaća bezalkoholna pića na mjesečnom nivou zabilježeni su u septembru 2019. godine, te su za 27,0% veći u odnosu na septembar 2020. godine, te za 6,9% veći u odnosu na septembar 2021. godine (grafikon 9).

Mjesečni podaci o naplaćenim приходima od akciza na bezalkoholna pića do izrade ove analize dostupni su zaključno sa aprilom tekuće godine koji je, kao i mart tekuće godine obilježen ratom u Ukrajini i inflacijom. Grafikonom 10 prikazan je uticaj novonastale situacije na kretanje naplate ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića kroz stopu rasta ovih prihoda.

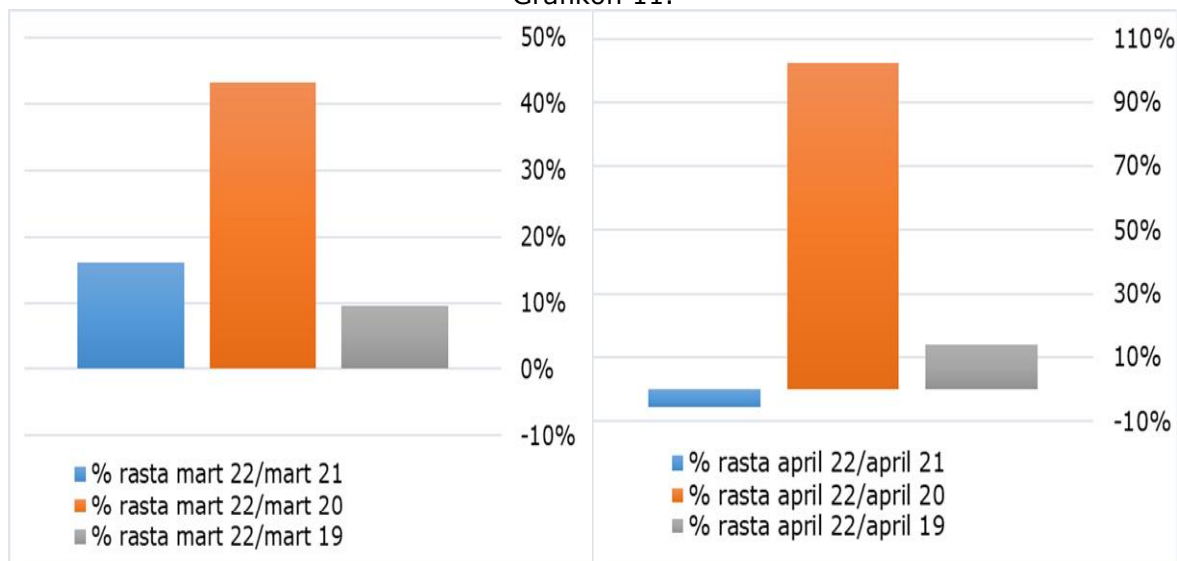
Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Mart 2022. godine karakteriše smanjenje naplate ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića u odnosu na isti mjesec prethodne tri godine. Tako su, ovi prihodi u martu 2022. godine za 6,6% manji u odnosu na mart 2021. godine (grafikon 10, % rasta mart 22/mart 21), za 3,3% manji u odnosu na mart 2020. godine (grafikon 10, % rasta mart 22/mart 20), te za 2,8% manji u odnosu na mart 2019. godine (grafikon 10, % rasta mart 22/mart 19).

U mjesecu aprilu tekuće godine naplata ukupnih prihoda od akciza na bezalkoholna pića zadržala se na nivou prošlogodišnje naplate u istom mjesecu (grafikon 10, % rasta april 22/april 21), dok je u odnosu na april 2020. godine naplata ovih prihoda veća za 63,0% (grafikon 10, % rasta april 22/april 20). S obzirom da je april 2020. godine mjesec u kojem su zastali svi redovni životni tokovi kao posljedica Covid-19 šoka, isti nije adekvatan za poređenje. Takođe, u aprilu tekuće godine ukupni prihodi od akciza na bezalkoholna pića zadržali su se na nivou naplate iz aprila 2019. godine, tačnije veći su za 0,8% (grafikon 10, % rasta april 22/april 19).

Grafikonom 11 prikazano je mjesečno kretanje naplate prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića kroz stopu rasta ovih prihoda.

Grafikon 11.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

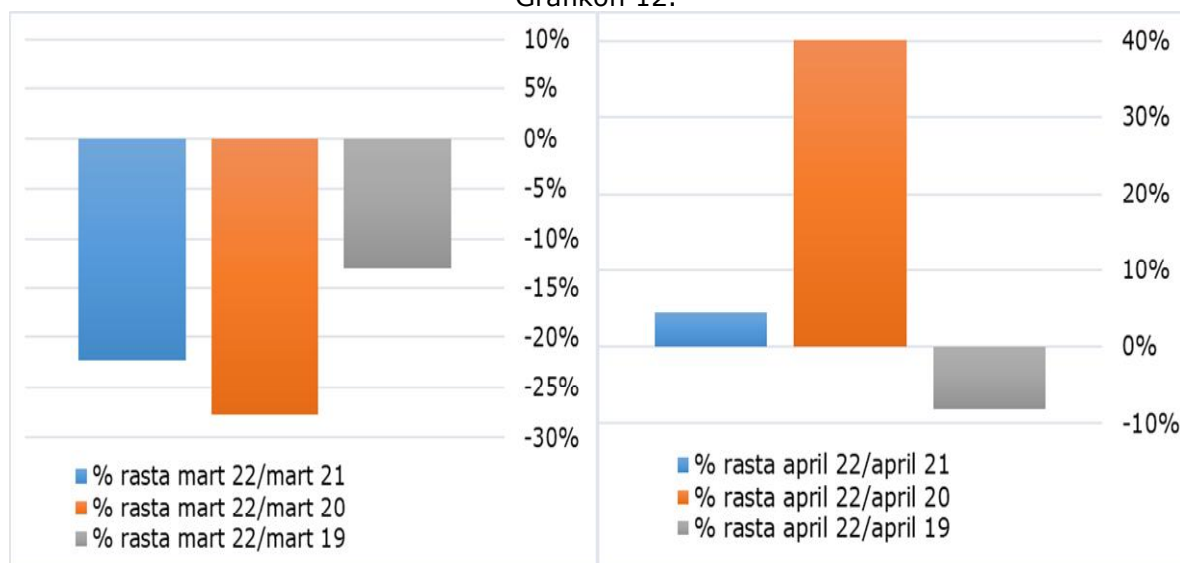
Mjesečna naplata prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića je u porastu u martu tekuće godine u odnosu na isti mjesec prethodne tri godine. Aktuelni vanjski faktori nisu imali uticaj na smanjenje potrošnje uvoznih bezalkoholnih pića s jedne strane, dok je s druge strane, povećanje cijena ovih proizvoda na svjetskom tržištu uzrokovano inflacijom, osiguralo povećanje prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića. Tako su, ovi prihodi u martu 2022. godine za 16,0% veći u odnosu na mart 2021. godine (grafikon 11, % rasta mart 22/mart 21), za 43,0% veći u odnosu na mart 2020. godine (grafikon 11, % rasta mart 22/mart 20), te za 9,5% veći u odnosu na mart 2019. godine (grafikon 11, % rasta mart 22/mart 19).

Prihodi od akciza na uvozna bezalkoholna pića naplaćeni u aprilu tekuće godine manji su za 5,8% u odnosu na april prošle godine (grafikon 11, % rasta april 22/april 21), dok su u odnosu na april 2020. godine veći za 102,2% (grafikon 11, % rasta april 22/april 20). Kako su mjesec mart i april 2020. godine pogodni najrigoroznijim Covid-19 mjerama, tako su ove mjere imale veliki uticaj na značajno smanjenje naplate prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića. U odnosu na april 2019. godine, u aprilu 2021. godine je naplaćeno 14,1% više ovih prihoda (grafikon 11, % rasta april 22/april 19).

Grafikonom 12 prikazano je mjesečno kretanje naplate prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića kroz stopu rasta ovih prihoda.

Naplata prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića u martu tekuće godine je u padu u odnosu na isti mjesec prethodne tri godine. Tako je, naplata ovih prihoda u martu 2022. godine za 22,3% manja u odnosu na mart 2021. godine (grafikon 12, % rasta mart 22/mart 21), za 27,7% manja u odnosu na mart 2020. godine (grafikon 12, % rasta mart 22/mart 20), te za 13,1% manja u odnosu na mart 2019. godine (grafikon 12, % rasta mart 22/mart 19).

Grafikon 12.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

U aprilu tekuće godine naplata prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića za 4,5% je veća u odnosu na april prethodne godine (grafikon 12, % rasta april 22/april 21), te za 40,1% veća u odnosu na april 2020. godine (grafikon 12, % rasta april 22/april 20). U odnosu na isti mjesec u godini prije pojave pandemije, naplata ovih prihoda manja je za 8,1% (grafikon 12, % rasta april 22/april 19).

Ovo smanjenje potrošnje domaćih bezalkoholnih pića posljedica je preferencija potrošača, nelojalne konkurencije i cijena pojedinih uvoznih bezalkoholnih pića koja su predmet oporezivanja akcizom, u odnosu na cijene bezalkoholnih pića domaćih proizvođača koje su se cjenovno izjednačile ili premašile cijene bezalkoholnih pića iz uvoza. Izvjesno je da je kriza prouzrokovana početkom rata između Rusije i Ukrajine rezultirala naglim povećanjem cijena sirove nafte na svjetskom tržištu, što je imalo direktan uticaj na troškove flaširanja jer sirova nafta čini značajnu komponentu sirovina u proizvodnji ambalaže. Ovakva situacija negativno utiče na domaće proizvođače bezalkoholnih pića stvarajući im dodatni problem suočavanja sa visokim troškovima ambalaže zbog povećane inflacije i rasta cijena troškova materijala za pakovanje i ambalažu. Međutim, povećanje cijena domaćih bezalkoholnih pića uzrokovano inflacijom, nije osiguralo povećanje prihoda od akciza na ova pića, nego je rezultiralo smanjenjem potrošnje, a time i smanjenjem prihoda od akciza. Novonastala kriza mogla bi da dovede do inflacionih pritisaka i poremećaja u lancima snabdijevanja na globalnom nivou i u zemlji. Iako se predviđa da će u budućem periodu globalno tržište bezalkoholnih pića rasti⁵⁵, što bi moglo da dovede do većeg obima bezalkoholnih pića koja podliježu oporezivanju akcizom, ovo povećanje moglo bi dodatno da utiče na povećanje prihoda od akciza na uvozna bezalkoholna pića, dok naplata prihoda od akciza na domaća bezalkoholna pića bilježi negativan trend, na šta je ukazano analizom.

⁵⁵ Compound Annual Growth Rate (CAGR)